

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ДОНЮК ОЛЬГА АНДРІЇВНА

Допускається до захисту:

В.о зав. кафедри

«Економічної та управлінської аналітики»

канд. фіз.-мат. наук., доцент

_____ М. А. Наумова

« _____ » _____ 2020 р.

**ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ НА ЇЇ
ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ**

Спеціальність 051 «Економіка»

ОП «Бізнес-аналітика та статистика»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:

Н. В. Буркіна, доцент кафедри

«Економічної та управлінської аналітики»

канд. пед. наук, доцент

_____

Оцінка: _____ / _____ /

Голова ЕК: _____

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Донюк О. А. Вплив зовнішньоекономічної діяльності країни на її економічне зростання. Спеціальність 051 «Економіка», освітня програма «Бізнес-аналітика та статистика». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2020.

У кваліфікаційній роботі досліджено систему показників зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання. Показано вплив показників зовнішньоекономічної діяльності на соціально-економічний розвиток країни. Встановлено, що між досліджуваними ознаками існує прямий зв'язок і при збільшенні ЗЕД відбувається економічне зростання економіки та підвищується добробут населення.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, економічне зростання, соціально-економічний розвиток.

77 с., 3 табл., 35 рис., 3 дод., 26 джерел.

Doniuk O.A. Influence of foreign economic activity on the economic growth of the country. Specialty 051 "Economics", Educational program "Business Analytics and Statistics". Vasyl Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

In the qualification work the system of indicators of foreign economic activity and economic growth is investigated. The influence of indicators of foreign economic activity on the socio-economic development of the country is shown. It is established that there is a direct connection between the studied features and with the increase of foreign economic activity there is an economic growth of the economy and an increase in the welfare of the population.

Key words: foreign economic activity, export, import, economic growth, socio-economic development.

77 pp., 3 tables, 35 figures, 3 appendices, 26 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ.....	7
1.1 Економічна сутність зовнішньої торгівлі.....	7
1.2 Система показників дослідження ЗЕД та економічного зростання країни.....	15
1.3 Методи дослідження зовнішньоекономічної діяльності України та економічного зростання.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ ТА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
2.1 Аналіз показників ЗЕД країни та Вінницької області.....	29
2.2 Характеристика соціально-економічного стану України та Вінницької області.....	41
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ ТА ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	50
3.1 Моделювання показників ЗЕД та економічного зростання в Україні та Вінницькій області.....	50
3.2 Оцінка впливу зовнішньоекономічної діяльності країни на її економічне зростання	60
3.3 Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання.....	64
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	72
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що товарні потоки в світовій економіці істотно збільшилися в зв'язку з процесом глобалізації, що сприяв зниженню бар'єрів у взаємній торгівлі між країнами. В умовах глобалізації загальна відкритість економічних систем, а також модель економіки, що орієнтована на експорт, показали вражаючі результати в цілому ряді країн. З точки зору основних економічних парадигм зовнішня торгівля є важливим джерелом економічного зростання і розглядається як необхідний елемент раціонального розподілу ресурсів і підвищення виробничої ефективності. Оскільки зовнішня торгівля створює стимули для створення абсолютно нових продуктів і підвищення якості існуючих, вона здатна генерувати економічне зростання і створювати умови для розвитку економіки.

У зв'язку з прагненням України стати повноправним членом міжнародного співробітництва та товарообміну, налагодити економічне співробітництво з іноземними партнерами, обсяги здійснення зовнішньоекономічних операцій досить сильно збільшилися за останні роки. Крім того, багато національних підприємства розширюють масштаби своєї діяльності, виходять на нові рівні, в тому числі захоплюють частки іноземних ринків. Звичайно, все це позитивно позначається на економіці країни, так як сприяє зростанню національного доходу, підвищує імідж України на міжнародному ринку.

Дослідженню впливу зовнішньоекономічної діяльності країни на її економіку присвячено праці значної кількості вітчизняних науковців, серед яких можна виділити О.П. Гребельника, О.В. Шкурупій, А.В. Сидорової, А.М. Вічевич, М.С. Рахмана та багатьох інших.

Мета дослідження – дослідження впливу зовнішньоекономічної діяльності країни на її економічне зростання.

Відповідно до мети роботи поставлено і вирішено такі завдання:

- дослідити економічну сутність зовнішньої торгівлі;
- проаналізувати систему показників дослідження ЗЕД та економічного зростання країни;

- надати характеристику методам дослідження зовнішньоекономічної діяльності України та економічного зростання;
- проаналізувати показники ЗЕД України та Вінницької області;
- надати характеристику соціально-економічному стану України та Вінницької області;
- провести моделювання показників ЗЕД та економічного зростання в Україні та Вінницькій області;
- оцінити вплив зовнішньоекономічної діяльності країни на її економічне зростання;
- дослідити проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання України.

Об'єкт дослідження – економіка України.

Предмет дослідження – зовнішньоекономічна діяльність України.

Під час написання роботи були використані наступні **методи дослідження**: індукції та дедукції, теоретичного аналізу, графічний, порівняльний, моделювання, узагальнення, статистичної обробки даних.

Інформаційною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, інформація Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Вінницькій області. Під час написання роботи використовувалися інструменти регресійного аналізу програмного комплексу Excel та інструменти кластерного аналізу Statistica 10.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у огляді понять і визначень зовнішньоекономічної діяльності різними науковцями, виявленні груп індикаторів економічного зростання, дослідженні товарної структури експорту та імпорту України та Вінницької області за період 2015-2019 років, аналізу географічної структури експорту та імпорту України та Вінницької області у 2019 році, дослідженні динаміки зайнятого та безробітного населення та динаміки середньої заробітної плати в Україні за період 2014-2019 років, прогнозуванню показників експорту та імпорту за різними видами моделювання, побудові графіку кластеризації регіонів України методом К-

середніх за показниками соціально-економічного розвитку регіонів України у 2019 році.

Магістерська робота пройшла **апробацію результатів дослідження** шляхом публікації у науковому виданні. За матеріалами дослідження опубліковано статтю та тези з наступним бібліографічним описом:

1. О. А. Донюк, Н. В. Буркіна. Регіональна диференціація інноваційної діяльності в умовах розвитку smart-city. Праці XIX Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Том № 2, Вінниця 2019. С. 12-15.
2. О. А. Донюк, Н. В. Буркіна. Аналіз показників зовнішньоекономічної діяльності України. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Том 1 № 12 2020. С. 211-215.
3. О. А. Донюк, Н. В. Буркіна. Візуалізація показників зовнішньоекономічної діяльності України. Праці XX Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Том № 2, Вінниця 2020. С. 15-18.

До положень, що виносяться на захист можна віднести:

- Прогнозування показників експорту та імпорту за лінійною та параболічною моделлю Брауна та за моделлю Хелдвіга у періоді 2020-2024 років;
- Прогнозування показників експорту та імпорту Вінницької області за лінійною та параболічною моделлю Брауна у періоді 2020-2024 років;
- Графік рейтингування областей України за соціально-економічним розвитком та зовнішньоекономічними показниками;
- Графік кластеризації регіонів України методом К-середніх за показниками соціально-економічного розвитку регіонів України у 2019 році.

Структура. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань із 26 найменувань та трьох додатків. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗЕД) ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

1.1 Економічна сутність зовнішньої торгівлі

Зовнішня торгівля, тобто міжнародний обмін товарами і послугами, відноситься до числа найбільш давніх форм міжнародних економічних відносин. До інших їхніх форм відносяться рух капіталу, міжнародна міграція робочої сили і міжнародні валютні відносини. Зовнішня торгівля (ЗТ) є важливою і історично першою формою міжнародних економічних відносин.

Очевидним є той факт, що зовнішньоекономічна діяльність кожної країни є важливою умовою її економічного зростання. Особливо це актуально за сучасних умов, коли набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної інтеграції, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці, глобалізації світового господарства.

Економічна сутність зовнішньоекономічної діяльності виявляється у такому:

- це важливий і потужний фактор економічного зростання і розвитку кожної країни (національний аспект ЗЕД);
- це спосіб включення економіки кожної країни до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації, що особливо актуально в умовах зростаючих тенденцій до глобалізації (регіональний і глобальний аспекти) [23].

На сьогоднішній день існують різні підходи до поняття та сутності зовнішньоекономічної діяльності. У таблиці 1.1 представлений ряд визначень зовнішньоекономічної діяльності, запропонованих різними авторами.

Таблиця 1.1. - Огляд понять і визначень зовнішньоекономічної діяльності відомими науковцями

Автор	Визначення
Єршова І.Е.	Зовнішньоекономічна діяльність - зовнішньоторговельна, інвестиційна, виробнича кооперація, фінансово-кредитні та валютні операції, в області міжнародного обміну товарами, інформацією, роботами, послугами, та іншими результатами діяльності, в тому числі інтелектуальної, і правами на них.
Діденко Н.І.	Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність на рівні фірм і підприємств, які користуються повною самостійністю у виборі іноземного партнера, номенклатури товарів і послуг для укладення зовнішньоторговельної угоди, у визначенні ціни і вартості контракту, обсягу і термінів постачання.
Гущин В.В., Дмитриєв Ю.Ф.	Зовнішньоекономічна діяльність – вид міждержавного співробітництва, і в цій якості вона розглядається як діяльність держав по розвитку співробітництва в галузі торгівлі, економіки, науки, культури, туризму.
Мінаєв А.А	Зовнішньоекономічна діяльність – сукупність взаємовідносин між резидентами і нерезидентами в сфері міждержавного переміщення товарів, робіт, послуг (у тому числі іноземного туризму), інтелектуальної власності, а так само інвестиційного співробітництва грошово-кредитних операцій та інших видів діяльності.
Бененсон Е.Е.	Зовнішньоекономічна діяльність – сукупність взаємопов'язаних зовнішньоекономічних виробничо господарських операцій, здійснюваних підприємством відповідно до цілей і завданнями його соціально - економічного функціонування і розвитку

Побудовано автором за джерелом [22].

Розглянувши підходи до визначення поняття ЗЕД, можна сформулювати визначення, що охоплює основні позиції раніше представлених визначень. Згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: зовнішня торгівля – це специфічний сектор економіки окремої держави, суб'єктами якого сьогодні є підприємницькі структури, пов'язані з реалізацією товарів (послуг, ідей) на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку і є об'єктом національного державного регулювання і пов'язана з торговельним балансом країни [1].

Зовнішня торгівля – це торгівля між країнами, що включає вивезення (експорт) і ввезення (імпорт) товарів і послуг. Вона здійснюється завдяки

комерційним операціям, що проводяться самостійно компаніями, фірмами та державними організаціями, а прерогативою держави залишається торгівля зброєю і стратегічною сировиною, а також встановлення правил, норм, обмежень, податків на торговельні операції, що проводяться учасниками зовнішньої торгівлі [2].

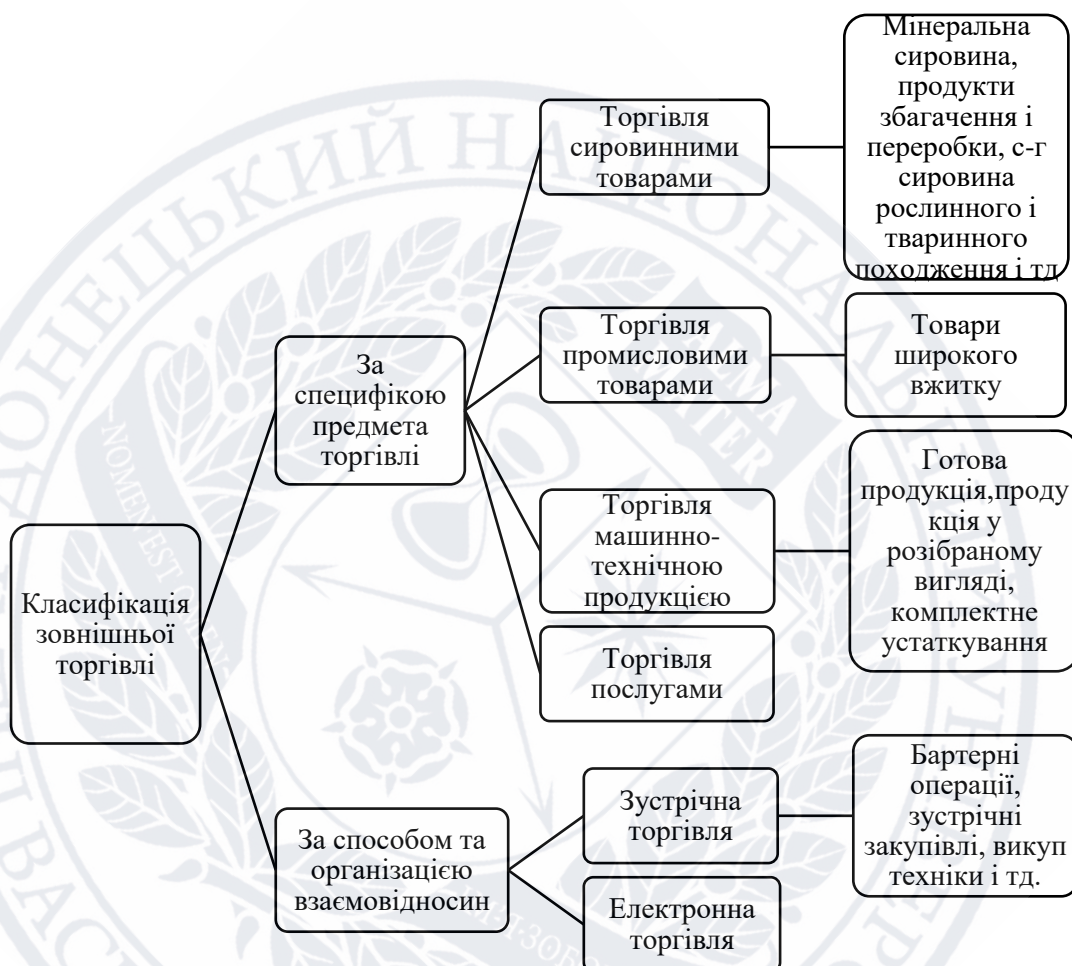

Рис. 1.1 — Класифікація зовнішньої торгівлі, побудовано автором за джерелом [3].

Класифікація зовнішньої торгівлі визначає перелік категорій послуг, за якими проводиться державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами з метою одержання всебічної та вичерпної статистичної інформації про зовнішню торгівлю послугами для потреб складання зовнішньоторговельного та платіжного балансів України, а також оцінки розвитку економічних взаємовідносин України з іншими країнами світу (рис. 1.1).

Економічний успіх будь-якої країни світу базується на зовнішній торгівлі. Ще жодна країна не спромоглася створити здорову економіку, ізолювавши себе від світової економічної системи. Завдяки торгівлі країни отримують можливість спеціалізуватися у кількох провідних сферах економіки, адже вони можуть імпортувати ту продукцію, яку вони самі не виробляють. У разі, якщо держава бажає брати активну участь у зовнішній торгівлі, то її просто необхідно виробляти конкретну частку продуктів для продажу їх за кордоном. Реалізація даного товару стане національним експортом. Товарний експорт займає конкретну частку ВВП. Міжнародна торгівля несе з собою безліч переваг, що стимулюють економічне зростання [19]. Крім того, торгівля сприяє поширенню нових ідей і технологій. Коли в якійсь країні з'являється важливий винахід, міжнародні торговельні зв'язки розносять його по цілому світі.

Необхідність міжнародної торгівлі обумовлюється наступними обставинами:

- утворенням світового ринку (розширення міжнародної торгівлі сприяють прогрес у розвитку продуктивних сил, збільшення масштабів виробництва, поліпшення умов транспортування товарів);
- нерівномірністю розвитку різних галузей в різних країнах (продукція найбільш динамічно розвиваються галузей, яку неможливо реалізувати на внутрішньому ринку, вивозиться за кордон);
- наявністю на сучасному етапі тенденції до безмежного розширення розмірів виробництва, тоді як ємність внутрішнього ринку обмежена платоспроможністю населення (виробництво неминуче переростає межі внутрішнього попиту, і підприємці кожної країни ведуть запеклу боротьбу за зовнішні ринки).

Крім того, зі зростанням споживання сировини всі ресурси, наявні в світі, необхідні майже кожній країні світу.

Отже, зацікавленість окремих країн в розширенні своїх міжнародних зв'язків пояснюється потребами збуту продукції на міжнародних ринках, необхідністю отримання певних товарів ззовні і, нарешті, прагненням витягти

більш високий прибуток у зв'язку з використанням дешевої робочої сили і сировини країн, що розвиваються.

Роль міжнародної торгівлі, її значимість у господарських зв'язках визначаються тим, що вона опосередковує практично всі види ЗЕД, пов'язує всі країни світу в єдине господарське ціле. На частку торгівлі припадає близько 80% всього обсягу міжнародних економічних відносин. Міжнародна торгівля має найважливіше значення для економічного зростання і розвитку окремих країн в динамічно розвивається світовій економіці. Експерти відзначають, що зі збільшенням обсягу експорту відбувається розширення внутрішнього виробництва товарів і послуг, з'являються додаткові робочі місця і освоюються нові виробничі потужності. З ростом імпорту також збільшуються запаси наявних споживчих товарів, що пов'язано з підвищенням рівня життя і забезпеченням засобами виробництва і відповідними ресурсами, необхідними для поновлення і оновлення вже існуючих виробничих ліній. Світова торгівля, на думку експертів, найближчим часом буде рости, тому в більшості країн найпотужніший імпульс зростання очікують від експорту.

Розвиток міжнародної торгівлі також пов'язано з феноменом світового ринку, який, включаючи в себе сферу здійснення зовнішньоекономічних операцій, набуває ряд специфічних особливостей в порівнянні з національним.

По-перше, на національному ринку рух товарів обумовлюється виробничо-економічними факторами (природно, в умовах ринкової економіки), на світовий ринок істотно впливає зовнішньоекономічна політика окремих держав. Рух товарів між національними господарствами обмежена, і деякі товари, вироблені в окремих країнах, взагалі не надходять у світовий товарообіг.

По-друге, на світовому ринку існує особлива система цін - світові ціни, що формуються і застосовуються під впливом сукупності факторів, пов'язаних з різними сторонами відтворювальних процесів, що протікають в окремих країнах. Однак основними серед цих чинників є витрати виробництва і співвідношення між попитом і пропозицією на світовому ринку.

Безумовно, безпосередніми причинами зміни цін можуть бути фактори, прямо не пов'язані з витратами або умовами ринку (інфляція, спекуляція, події політичного життя і т.д.), але в будь-якому випадку їх вплив на ціни буде відбуватися при зміні витрат або співвідношення між попитом і пропозицією. Головним фактором, що визначає світові ціни і їх динаміку, є витрати, що становлять, як правило, найбільшу вагу в складі ціни. Разом з тим необхідно відзначити, що при загальній високій частці витрат в світових цінах питома вага витрат виробництва в цінах конкретних товарів неоднаковий. Загальною закономірністю є велика питома вага витрат в цінах готових виробів, ніж в цінах сировини [21].

Ефективність системи міжнародного обміну в порівнянні із системою самозабезпечення обумовлена хоча б тим, що жодна країна не має всіх ресурсів, необхідних для задоволення наявних потреб. Для кожної країни характерний свій набір природних ресурсів, розмірів капіталу і праці, що може бути використаний для виробництва ВВП. Спеціалізація країни по виробництву саме тих товарів, для створення яких у неї є найкращі умови, дозволяє їй, розширюючи виробництво, використовувати частину з них для закупівлі відсутніх. А оскільки такою спеціалізацією охоплене виробництво у всіх країнах, то в результаті і світове виробництво товарів виявляється набагато вищим, ніж при системі самозабезпечення [4].

Будь-яка країна приймає участь у міжнародній торгівлі з метою підвищення власного добробуту. Беручи участь у міжнародній торгівлі, країни отримують:

- можливість експортувати ті товари, у виробництві яких ширше споживаються ресурси, котрі є в них у порівняно великій кількості;
- можливість імпортувати такі товари, для виробництва яких потрібно було б витратити багато порівняно обмежених у неї ресурсів;
- ефект економії на більших масштабах виробництва, спеціалізуючись при цьому на більш вузькому наборі товарів.

Зовнішня торгівля (експорт) має на увазі різновид торгових відносин з представниками інших держав.

Для вирішення найважливіших ролей в економічному житті держави експорт повинен забезпечити три основні функції:

1) заповнення саме ті елементів національного виробництва, яке робить «споживчий кошик» економічних агентів національної економіки більш різноманітною;

2) трансформація натурально-речової структури ВВП внаслідок здатності зовнішніх чинників виробництва видозмінювати і урізноманітнити цю структуру;

3) ефектотворююча функція, тобто здатність зовнішніх чинників впливати на зростання ефективності національного виробництва, максимізацію національного доходу при одноразовому скорочення суспільно необхідних витрат на його виробництво [19].

Говорячи про роль зовнішньої торгівлі в системі функціонування національного господарства, слід зазначити, що вона виступає важливим фактором економічного розвитку будь-якої держави:

- сприяла початкового накопичення капіталу, що триває в деяких відсталих країнах і до цього дня, тому зовнішня торгівля до досі не втратила свого значення як фактора розвитку;
- ґрунтується на міжнародному поділі праці і відповідно сприяє спеціалізації країн у виробництві окремих груп товарів і тим самим підсилює економічні зв'язки між різними державами;
- виконує функції по залученню відсутніх ресурсів для внутрішнього користування зважаючи на свою інтегрованість в усі області господарської діяльності;
- сприяє індустріалізації і подолання економічної відсталості країн, що розвиваються;
- сприяє створенню сучасної структури виробництва з огляду на необхідність експорту конкурентоспроможної продукції;

- сприяє зростанню рівня життя населення через розвиток виробничих сил конкретної країни;
- по каналах зовнішньої торгівлі відбувається експлуатація природних ресурсів країн, що розвиваються розвиненими країнами;
- сприяє нормалізації процесу національного відтворення зважаючи на можливість накопичення відсутніх ресурсів через імпорт і експорт вироблених товарів;
- глобалізаційні процеси сприяють збільшенню каналів зовнішньої торгівлі, через які йде обмін передовими технологіями між державами і відповідно розвиток національних економік;
- є джерелом отримання додаткового прибутку через додану вартість на зовнішніх ринках за рахунок абсолютних і відносних переваг у виробництві того чи іншого товару;
- сприяє економії коштів через імпорт товарів, які економічно недоцільно проводити всередині країни;
- підсилює роль інвестиційної діяльності та відповідно збільшує можливі прибутки;
- впливає на процес перерозподілу між країнами національного доходу, який реалізується на зовнішніх ринках через вплив на валютні курси [20].

Стан зовнішньої торгівлі України зумовлюється впливом цілого комплексу економічних, політичних, соціальних, технологічних, структурних, екологічних та інших чинників. Вони розрізняються за природою походження, за часом, об'єктивним чи суб'єктивним характером виникнення, за тривалістю дії та обумовлюються залежністю від циклічності економічного розвитку, галузевою специфікою та іншими класифікаційними ознаками.

Для України зовнішня торгівля виступає не лише джерелом валютних надходжень до бюджету, вона дає можливість зарекомендувати себе на зовнішній арені, а також визначитися з напрямками інтеграції, бо дотепер як

зовнішня торгівля, як одна із сфер зовнішньоекономічної діяльності, є основою інтеграції у світове господарство.

Важливим напрямом розвитку України є її ефективна інтеграція до світового економічного простору. Від успіху зовнішньоекономічної діяльності України залежить її дальший економічний і соціальний розвиток як підсистеми світової економіки.

Виявити вагомість і наслідки впливу конкретних чинників, за вектором дії яких стоять численні причини, практично неможливо внаслідок прямих і опосередкованих взаємозв'язків та взаємодії між ними. Це зумовлено різною природою їх виникнення та походження, а також часовим впливом економічних процесів минулого і реалій ринкової трансформації.

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що зовнішня торгівля є історично першою і найважливішою формою економічних зв'язків між народами і країнами, яка відображає зв'язок між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі міжнародного поділу праці, і виражає їхню економічну залежність. З моменту виникнення зовнішньої торгівлі відбувався постійний розвиток та вдосконалення її форм, пошук найзручніших способів організації взаємовідносин між торговельними партнерами.

1.2 Система показників дослідження ЗЕД та економічного зростання країни

Функціонування будь-якої економічної системи, в тому числі й у сфері зовнішньоекономічних відносин, можна характеризувати сукупністю економічних показників. У зовнішньоекономічній діяльності використовується цілий ряд показників, що застосовуються для дослідження, характеристики та аналізу економічного стану країни. Вони, в свою чергу, поділяються на кількісні та якісні. Кількісні показники відображають загальні обсяги зовнішньоекономічних операцій або кількісні зміни в сфері зовнішньоекономічної діяльності, а якісні показники характеризують раціональність використання коштів у цій сфері взаємовідносин. Кожен

показник цієї системи посідає певне місце в дослідженні зовнішньоекономічних зв'язків та характеризує конкретну сферу економічних відносин з іншими країнами. Усю сукупність зазначених показників подано на Рис.1.2.

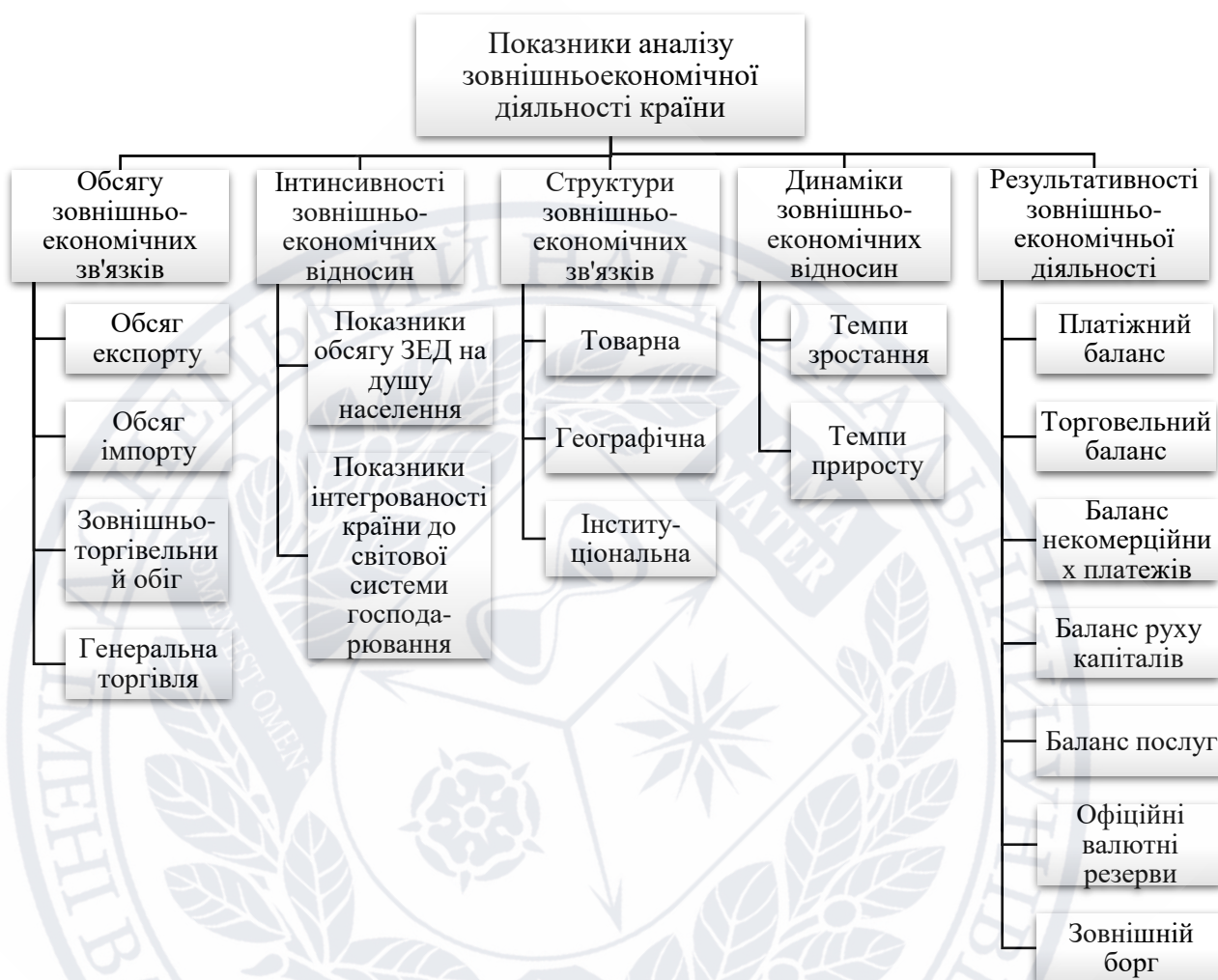

Рис. 1.2. Показники аналізу зовнішньої торгівлі, побудовано автором за джерелом [6].

1. До групи показників обсягу, які характеризують кількісні параметри зовнішньоекономічних зв'язків, відносять:

- обсяг експорту товарів - вивезення та реалізація товарів національного виробництва за межами країни;
- обсяг імпорту товарів - ввезення та реалізація товарів іноземного виробництва на території країни;
- зовнішньоторговельний оборот - сукупний обсяг експорту-імпорту товарів за визначений період часу (як правило, за рік).

- генеральну (загальну) торгівлю - вартість зовнішньоторговельного обороту та вартість транзитних товарів. Показує загальне зовнішньоторговельне “навантаження” на країну, включаючи обсяги ввезення, вивезення та транзиту товарів.

2. Показники інтенсивності зовнішньоекономічних відносин можна поділити на дві підгрупи: показники обсягів зовнішньоекономічної діяльності на душу населення та показники інтегрованості країни до світової системи господарювання. До показників обсягів зовнішньоекономічної діяльності на душу населення належать такі: експорт на душу населення, імпорт на душу населення, зовнішньоторговельний оборот на душу населення, іноземні інвестиції на душу населення.

3. Показники, які характеризують структуру зовнішньоекономічних зв'язків - це товарна, географічна та інституціональна, структура зовнішньоекономічних відносин. Під товарною структурою розуміють показники розподілу експорту й імпорту за основними товарними позиціями. Тому розрізняють товарну структуру експорту та товарну структуру імпорту. Цей показник дозволяє виявити ступінь розвитку економіки країни. Так, якщо в товарному експорті країни домінують готові вироби, то функціонування економічної системи вважається ефективним, тобто країна на інтенсивному шляху розвитку. Якщо ж переважає сировина чи напівфабрикати, то фактично країна йде екстенсивним шляхом розвитку, тобто живе за рахунок майбутніх поколінь, використовуючи природні надра.

Географічну структуру розуміють як розподіл зовнішньоекономічних операцій за групами країн та регіонами. Цей показник не тільки характеризує ступінь розвитку зовнішньоекономічних відносин держави з іншими країнами світу, а й показує певну залежність держави від взаємовідносин з певною країною.

Інституціональна структура - це розподіл зовнішньоекономічних зв'язків за суб'єктами та методами здійснення операцій. Прикладом показника інституціональної структури за суб'єктами може бути розподіл обсягів

експортно-імпортного товарообміну за формами власності (державна, колективна, приватна, власність міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав).

4. Показники динаміки зовнішньоекономічних відносин. Цю групу показників можна систематизувати на дві підгрупи: темпи зростання та темпи приросту. До темпів зростання зовнішньоекономічних зв'язків відносять темпи зростання експорту, темпи зростання імпорту, темпи зростання зовнішньоторговельного обороту.

5. Платіжний баланс є одним із найпоширеніших видів балансів у міжнародних розрахунках і якнайбільше відображає стан зовнішньоекономічних зв'язків країни. Під платіжним балансом розуміють співвідношення платежів країни за кордон та їхні надходження з-за кордону за певний період (рік, квартал, місяць). Платіжний баланс є ключовим поняттям міжнародної економіки, оскільки він систематизує і тому дозволяє аналізувати взаємовідносини країни із зовнішнім світом.

Торговельний баланс, баланс послуг та баланс некомерційних платежів у сумі утворюють поточний платіжний баланс. Сальдо балансу поточних операцій - це сума сальдо торговельного балансу, балансу послуг та некомерційних операцій. Однією з важливих статей платіжного балансу є баланс руху капіталів. Він пов'язаний з купівлею чи продажем матеріальних і фінансових активів у країні й за кордоном. Сальдо балансу руху капіталів - це різниця між купівлею чи продажем матеріальних і фінансових активів у країні й за кордоном.

Серед показників, які характеризують ефективність функціонування економіки країни, особлива роль відводиться державному боргу, який виникає в результаті існування диспропорцій в економічній системі (наявність дефіциту державного бюджету, пасивне сальдо платіжного та торговельного балансу). За наявності дефіциту бюджету країна позичає грошові ресурси, що, в свою чергу, призводить до виникнення та зростання державного боргу. Залежно від того, з внутрішніх чи зовнішніх джерел здійснюється позика, державний борг

формується як зовнішній чи внутрішній борг, тобто державний борг має дві складові: зовнішню та внутрішню [24].

Економічний розвиток є багатофакторним процесом, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя країни. Параметри економічного зростання та їх динаміка широко використовується для характеристики розвитку національних господарств, в державному регулюванні економіки. Для визначення рівня економічного розвитку країни використовують систему показників, яка поділяється на 3 типологічні ознаки: якісні, абсолютні та відносні показники. При визначенні системи показників економічного зростання розрізняти кількісні та якісні показники економічного зростання. У науковій літературі для кількісного оцінювання економічного зростання використовуються як абсолютні, так і відносні індикатори. При аналізі економічного зростання найчастіше застосовуються три групи базових індикаторів економічного зростання: зміна абсолютних кількісних показників, зміна відносних кількісних показників, зміна якісних показників (Рис.1.3).

Рис. 1.3. Індикатори економічного зростання, побудовано автором за джерелом [6].

До першої групи більшість автори відносять: річні темпи зростання ВВП, річні темпи зростання національного доходу, річні темпи зростання чистого національного продукту, національне багатство, величина золотовалютних резервів. До другої групи – ВВП на душу населення, наявний дохід на душу населення, споживання на душу населення та ін. Третю групу складають якісні показники, такі як галузева структура економіки, рівень розвитку інфраструктури, освітній рівень людей, рівень здоров'я населення, ступені соціальної та політичної стабільності, екологічний стан, розвиток різного роду інститутів, інакше кажучи, фактори економічного добробуту.

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що наявність цілої низки різнопланових показників зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання дасть змогу не тільки дослідити, виявити динаміку, закономірності розвитку та перспективи економічного зростання будь-якої галузі, а й сформулювати дієвий механізм її ефективного регулювання.

1.3 Методи дослідження зовнішньоекономічної діяльності України та економічного зростання

Будь-який аналіз економічної діяльності здійснюється на основі певних методів, тобто засобів досягнення цілей дослідження. Для аналізу ЗЕД можна використовувати:

- методи детермінованого факторного аналізу (деталізація, порівняння, елімінування, узагальнення);
- стандартні методи (статистичне спостереження, групування, абсолютні та відносні величини, середні величини, індекси, ряди динаміки);
- математичні (математичне моделювання, математичний аналіз, інтегральний метод, математична статистика, теорія ймовірностей, економічна кібернетика);
- евристичні (метод експертних оцінок, мозкового штурму),
- спеціальні методи (SWOT (сценарний метод), PEST (порівняльний), SNW (аналіз моделі Дюпон), портфельний (Раналіз).

Розглянемо розрахункові формули, що відносяться стандартного методу розрахунків та їх значення для подальших досліджень:

1. Темпи росту міжнародної торгівлі знаходять за формулами:

- темпи росту експорту:

$$T_{p.e} = \frac{E_1}{E_0} \times 100\%$$

де $T_{p.e}$ - темпи росту експорту; E_1 - обсяг експорту у звітному році; E_0 - обсяг експорту у базисному році.

- темпи росту імпорту:

$$T_{p.i} = \frac{I_1}{I_0} \times 100\%$$

де $T_{p.i}$ - темпи росту імпорту;

I_1 - обсяг імпорту у звітному році;

I_0 - обсяг імпорту у базисному році.

2. Темпи росту зовнішньоторговельного обігу:

$$T_{p.зто} = \frac{ЗТО_1}{ЗТО_0} \times 100\%$$

де $T_{p.зто}$ - темпи росту зовнішньоторговельного обігу; $ЗТО_1$ - обсяг ЗТО у звітному році; $ЗТО_0$ - обсяг ЗТО у базисному році.

3. Темпи приросту МТВ:

- темпи приросту експорту:

$$T_{Пр.е} = \frac{T_{p.e_1}}{T_{p.e_0}} \times 100\%$$

де $T_{Пр.е}$ - темпи приросту експорту;

$T_{p.e_1}$ - темпи росту експорту у звітному році; $T_{p.e_0}$ - темпи росту експорту у базисному році.

4. Темпи приросту імпорту:

$$T_{Пр.і} = \frac{T_{p.i_1}}{T_{p.i_0}} \times 100\%$$

де $T_{Пр.і}$ - темпи приросту імпорту;

$T_{p.i_1}$ - темпи росту імпорту у звітному році; $T_{p.i_0}$ - темпи росту імпорту у базисному році.

5. Темпи приросту зовнішньоторговельного обігу:

$$T_{\text{Пр.ЗТО}} = \frac{T_{\text{р.ЗТО}_1}}{T_{\text{р.ЗТО}_0}} \times 100\%$$

де $T_{\text{Пр.ЗТО}}$ - темпи приросту зовнішньоторговельного обігу; $T_{\text{р.ЗТО}_1}$ - темпи росту ЗТО у звітному році; $T_{\text{р.ЗТО}_0}$ - темпи росту ЗТО у базисному році.

Оцінювання умов зовнішньої торгівлі може бути реалізовано за формулою індексу умов зовнішньої торгівлі. В основу цієї формули покладено порівняння динаміки індексів середніх цін експорту та імпорту змінного складу, що вимагає для розрахунку порівнянності фізичного обсягу товарів як за експортом, так і за імпортом. У цьому випадку формула розрахунку індексу умов торгівлі набуває такого вигляду:

$$I_{\text{УТ}} = \frac{I_{\text{р}_e}}{I_{\text{р}_i}} = \frac{\frac{\sum p_1^E q_1^E}{\sum q_1^E} \div \frac{\sum p_0^E q_0^E}{\sum q_0^E}}{\frac{\sum p_1^I q_1^I}{\sum q_1^I} \div \frac{\sum p_0^I q_0^I}{\sum q_0^I}};$$

де p_0^E , p_1^E – це ціни на товари експорту (E) та імпорту (I) відповідно у базовому та поточному періодах;

q_0^E , q_1^E – це фізичні обсяги товарів по експорту (E) та імпорту (I) в базовому та поточному періодах відповідно [7].

Невід'ємною складовою аналізу зовнішньої торгівлі є оцінювання ефективності управління зовнішньоторговельними потоками та впливу зміни умов торгівлі на макроекономічні показники. В основу оцінювання ефективності зовнішньої торгівлі було покладено індексні моделі оцінювання впливу структурного фактора на умови торгівлі.

Основна ідея полягає в тому, що для оцінювання впливу структурних зрушень на умови торгівлі використана трирівнева індексна модель, аналогічна моделі оцінювання умов торгівлі, яка передбачає:

- на I етапі, на основі вже обраних товарних позицій-представників, розраховуємо зведені індекси структурних зрушень середніх цін експорту та імпорту для товарних груп-представників;
- на II етапі обчислюються індекси структурних зрушень середніх цін експорту та імпорту для товарних розділів-представників;

- на III етапі індекси структурних зрушень середніх цін розраховуються за формулами Ласпейраса, Пааше та Фішера для експорту та імпорту.

Тоді інтегральний індекс структурних зрушень умов торгівлі буде визначений за формулою:

$$I_{\text{ут}}^{c3} = \frac{I_{\frac{c3(E)}{p}}}{I_{\frac{c3(I)}{p}}};$$

де $I_{\text{ут}}^{c3}$ – інтегральний індекс структурних зрушень умов торгівлі у відповідний період;

$I_{\frac{c3(E)}{p}}$ - зведений індекс структурних зрушень середніх цін експорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді;

$I_{\frac{c3(I)}{p}}$ - зведений індекс структурних зрушень середніх цін імпорту товарних розділів-представників за формулою Фішера у відповідному періоді.

Перевагою запропонованого підходу до визначення впливу структурної складової є те, що оцінювання ефективності зовнішньої торгівлі можна здійснювати на різних рівнях: як на рівні окремих товарів, товарних позицій, груп і розділів, так і в цілому, надавши характеристику впливу зміни товарної структури експорту та імпорту на формування інтегрального індексу умов торгівлі [5].

Методи наукового дослідження можна об'єднати у три групи:

1. Методи емпіричного дослідження.
2. Методи емпірико-теоретичного дослідження.
3. Методи теоретичного дослідження.

Конкретним виразом загально-наукових методів є методи економічного аналізу. Основні з них:

- екстраполяції;
- кореляції;
- факторний;
- балансовий;
- математичного моделювання;

- експертних оцінок;
- комп'ютерної обробки статистичних даних.

В аналізі макроекономічних процесів можуть застосовуватись економіко-математичні моделі типу:

- виробничої функції;
- економетричні моделі;
- відтворювальні моделі;
- міжгалузеві статичні та динамічні моделі.

Статистичні показники - це ті, які дають оцінку розвитку на певну дату, наприклад розмір ВВП країни на початок року. До динамічних відносять показники, що характеризують зміни в стані національного господарства, що розраховуються як темпи економічного зростання.

Розглянемо розрахункові формули, які можуть бути використані при аналізі динаміки будь-якого макроекономічного показника, наприклад по ВВП:

1) абсолютний приріст:

$$\Delta VVP_t = VVP_t - VVP_{t-1},$$

2) темпи росту відносно попереднього року: $\frac{VVP_t}{VVP_{t-1}},$

3) темпи росту по відношенню до базового року: $\frac{VVP_t}{VVP_0},$

4) темпи приросту: $\frac{VVP_t - VVP_{t-1}}{VVP_{t-1}} = \frac{\Delta VVP_t}{VVP_{t-1}}.$

Аналіз динаміки ВВП та інших макроекономічних показників в цілому та в розрізі їх складових дозволяє зробити висновки щодо економічного зростання, стагнації або спаду. Причому окремі складові ВВП змінюються різними темпами з різною тенденцією. А це, в свою чергу, зумовлює структурні зрушення в економіці.

Важливими у дослідженні економічного зростання є показники номінального та реального ВВП. Номінальний ВВП вимірюється в цінах поточного року, включає інфляційну зміну цін і тому не може використовуватися для визначення реальної динаміки виробництва.

$$ВВП_{Ht} = \sum_{i=1}^n P_{it} Q_{it},$$

де $ВВП_{Ht}$ – номінальний ВВП в поточному році t ;

P_{it} – ціна i – го товару або послуги в поточному році t ;

Q_{it} – обсяг виробництва i – го товару або послуги в поточному році t .

Для всієї економіки: $ВВП_{Ht} = P_t \cdot Q_t$.

Отже, номінальний ВВП залежить від двох факторів:

- динаміки цін;
- динаміки виробництва товарів і послуг.

Тому номінальний ВВП в періоді t можна визначити за формулою:

$$ВВП_{Ht} = ВВП_{H(t-1)} \cdot IP_t \cdot IQ_t,$$

де IP_t – індекс зміни цін в періоді t ;

IQ_t – індекс зміни реального ВВП в періоді t .

Реальний ВВП вимірюється в цінах базового року, тобто в незмінних цінах року, обраного за базовий, абстрагується від динаміки цін і може використовуватися для обчислення темпів зміни виробництва.

$$ВВП_{pt} = \sum_{i=1}^n P_{i_0} Q_{i_t},$$

де $ВВП_{pt}$ – реальний ВВП в році t ;

P_{i_0} – ціна i – го товару або послуги в базовому році;

Q_{it} – обсяг виробництва i – го товару або послуги в поточному році t .

Для всієї економіки: $ВВП_{pt} = P_0 \cdot Q_t$.

Отже, реальний ВВП залежить тільки від динаміки виробництва товарів і послуг.

Відношення номінального ВВП до реального показує як змінився ВВП виключно за рахунок зміни цін. Це відношення називають індексом цін, або дефлятором ВВП, або індексом Пааше:

$$IP_t = \text{Дефлятор ВВП}_t = \frac{ВВП_{Ht}}{ВВП_{pt}} = \frac{P_t \cdot Q_t}{P_0 \cdot Q_t},$$

де IP_t – індекс цін.

$$\text{Звідси: } ВВП_{pt} = \frac{ВВП_{Ht}}{IP_t}.$$

$$\text{Тоді: } \Delta ВВП_{pt} = ВВП_{pt} - ВВП_{p,(t-1)} = \frac{ВВП_{Ht}}{IP_t} - \frac{ВВП_{H(t-1)}}{IP_{t-1}}.$$

В залежності від значення індексу цін відбуваються процеси інфлювання (збільшення) або дефлювання (зменшення) номінального ВВП. Так, якщо:

$IP < 1$, то номінальний ВВП інфлюється – корегується у бік збільшення.

$IP > 1$, то номінальний ВВП дефлюється – корегується у бік зменшення.

Для фіксованого, незмінного набору споживчих товарів і послуг розраховується індекс споживчих цін (ІРС) або індекс Ласпейреса.

$$IPC_t = \frac{\sum_{i=1}^n P_{it} \cdot Q_{i0}}{\sum_{i=1}^n P_{i0} \cdot Q_{i0}} = \frac{P_t \cdot Q_0}{P_0 \cdot Q_0},$$

де Q_{i0} – обсяг виробництва i – го товару і послуг в базовому році.

Отже, для дослідження показників зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання існує безліч методів розрахунку, починаючи від теоретичних, закінчуючи статистичними та динамічними моделями. Варто вважати, що саме поглиблений аналіз показників можливий лише з використанням більш складних розрахунків, які будуть враховувати умови розвитку, фактори впливу та чинники, які мають безпосередній вплив на динаміку показників [3].

Отже, у 1 розділі магістерської роботи досліджено теоретико-методологічні основи зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання:

- Визначено економічну сутність зовнішньої торгівлі та її роль у системі міжнародного обміну;
- Наведено систему показників дослідження ЗЕД та економічного зростання економіки;
- Розглянуто основні методи дослідження зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання.

У підрозділі 1.1 досліджено основні підходи до поняття та сутності ЗЕД відомими науковцями та сформульовано основне узагальнююче визначення, згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: зовнішня торгівля – це специфічний сектор економіки окремої держави, суб'єктами якого сьогодні є підприємницькі структури, пов'язані з реалізацією товарів та послуг на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку і є об'єктом національного державного регулювання і пов'язана з торговельним балансом країни. Визначено її структуру, класифікації, основні функції та категорії, на яких базується зовнішня торгівля у країні. Обумовлено необхідність міжнародної торгівлі для України, її значимість у господарських зв'язках, тому що від успіху зовнішньоекономічної діяльності залежить подальший економічний і соціальний розвиток країни, як підсистеми світової економіки та є основою інтеграції у світове господарство.

У розділі 1.2 наведено цілий ряд показників, які застосовуються для характеристики та дослідження економічного стану країни. Основними групами показників, за допомогою яких аналізують зовнішню торгівлю є: обсяг, інтенсивність, структура, динаміка та результативність. В подальшому аналізі у магістерській роботі буде використано такі показники:

- обсяг експорту та імпорту товарів та послуг;
- зовнішньоторгівельний оборот;
- товарна та географічна структура зовнішньоекономічної діяльності;

- динаміка реального та номінального ВВП.

При дослідженні системи економічного зростання використовуються: якісні, абсолютні та відносні показники. Наявність цілої низки показників зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання дасть змогу не тільки дослідити динаміку, закономірності розвитку та перспективи економічного зростання будь-якої галузі, а й сформулювати дієвий механізм її ефективного регулювання. В подальшому дослідженні за допомогою показників зовнішньоекономічної діяльності буде визначено вплив на економічне зростання економіки та прогнозування економічного розвитку цих показників.

У розділі 1.3 розглянуто методи дослідження ЗЕД та економічного зростання. Основними методами, які будуть використані в наступних розділах магістерської роботи є: стандартні, математичні, наукові та статистичні. Варто зазначити, що саме поглиблений аналіз та поєднання різних методів надасть змогу показати взаємозв'язок між досліджуваними показниками та виділити перспективи подальшого їх розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ ТА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Аналіз показників ЗЕД країни та Вінницької області

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль в економіці як України, так і Вінницької області. Для дослідження сучасного стану детально оцінено основні тенденції, структуру та динаміку таких основних показників зовнішньої торгівлі, як експорт, імпорт товарів та послуг, а також сальдо ЗТ.

Дослідивши показники зовнішньої торгівлі товарами за період 2014–2019 рр., можна сказати, що протягом періоду 2014-2016 р. наявна тенденція до зниження, проте протягом 2016–2019 рр. прослідковується невисоке збільшення експорту та стрімке нарощення імпорту товарів. Варто відзначити, що експорт українських послуг має позитивну динаміку та останні 4 роки стрімко і суттєво збільшується, ніж імпорт послуг, який має вдвічі менші значення.

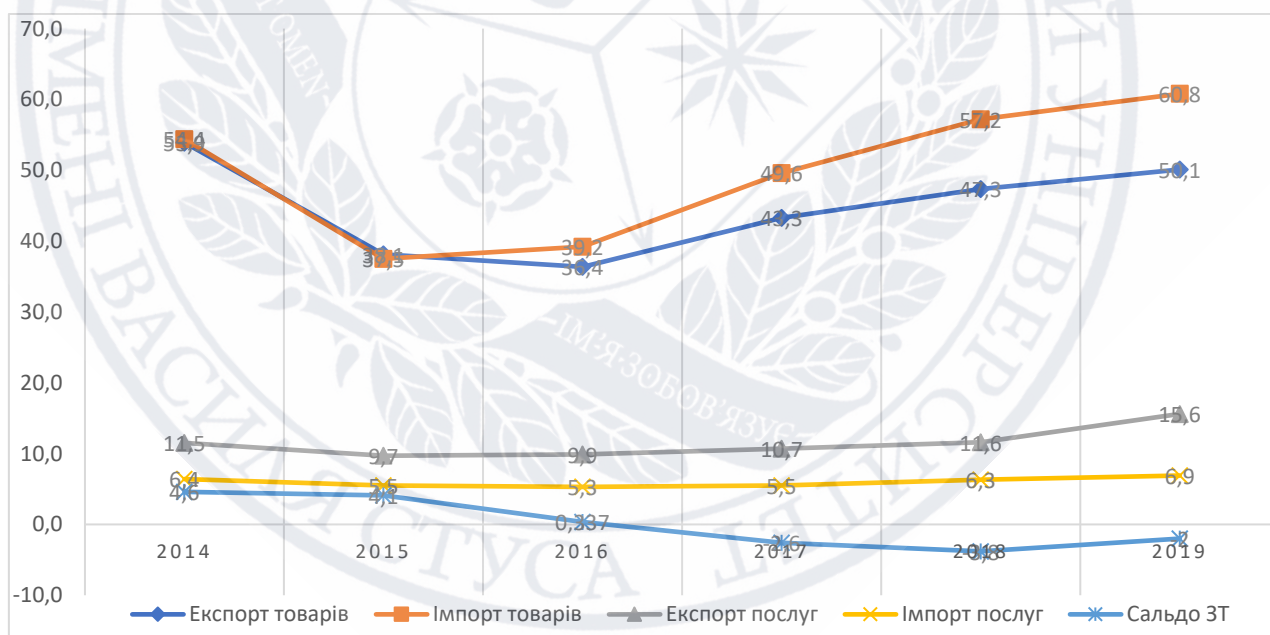

Рисунок 2.1 Динаміка експорту та імпорту товарів та послуг в Україні за період 2014-2019 р. у млрд. долл, побудовано автором за джерелом [8]

Зокрема, експорт товарів з України у 2019 р. становив 50,0 млрд. дол., що на 2,7 млрд. долл. більше, ніж у 2018 р. (5,8 %) та на 3,8 млрд. долл. менше, ніж у 2014 р. (-7,1%). Імпорт товарів збільшився на 3,6 млрд. долл. порівняно з 2018 р. (6,3%) та з 2014 р., а саме на 6,3 млрд. долл., що становить приблизно 11,7%.

Експорт послуг у Україні у 2019 р. мав показник 15,6 млрд. долл., що на 4 млрд. долл. (25,7%) більше, ніж у 2018 р. та на 4,1 млрд. долл. (26,3%) більше, ніж у 2014 р. Імпорт послуг у 2019 р. становив 6,9 млрд. долл., що на 0,6 млрд. долл. більше (1,9%), ніж у 2018 р. та на 0,5 млрд. долл. (1,8%) ніж у 2014 р.

Сальдо зовнішньої торгівлі товарів і послуг за останні 3 роки є негативним та у 2019 р. склало -2,0 млрд дол. і покращилося на 1,7 млрд дол. відносно показника 2018 р. і погіршилося на 6,6 млрд долл. порівняно з 2014 р. (рис. 2.1).

Для всебічного аналізу зовнішньоекономічних показників важливим є дослідження товарної та географічної структури експорту та імпорту товарів та послуг України.

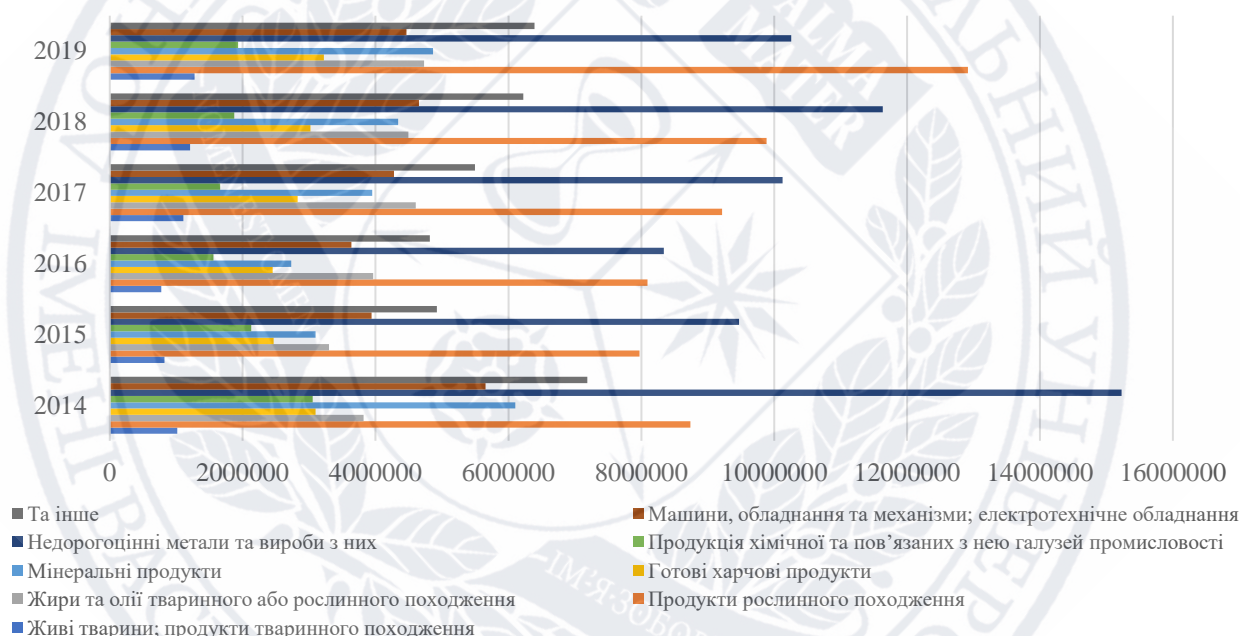

Рисунок 2.2. Товарна структура експорту товарів в Україні за період 2014-2019 рр., побудовано автором за джерелом [8]

Проаналізувавши товарну структуру експортної діяльності України, слід зазначити, що у 2019 р. на основні вивезені товари припадає 83,7% від всієї кількості експорту країни. До них слід віднести: продукти рослинного походження (25,8%), недорогоцінні метали та вироби з них (20,5%), мінеральні продукти (9,7%), жири та олії тваринного або рослинного походження (9,5%) машини, обладнання та механізми (8,9%), готові харчові продукти (6,7 %) та продукти тваринного походження (2,6%). Варто зазначити, що основу експорту

займала сільськогосподарська продукція, яка має щорічну тенденцію до підвищення. Також, порівнюючи з 2014 р. важко не помітити суттєве зменшення показників мінеральних продуктів (на 20,3%) та продукції хімічної промисловості (36,8%), недорогоцінних металів та виробів з них (на 32,6%), що свідчить про значне падіння обсягу промислового виробництва у зв'язку з воєнними діями та захопленням українських територій (Рис.2.2).

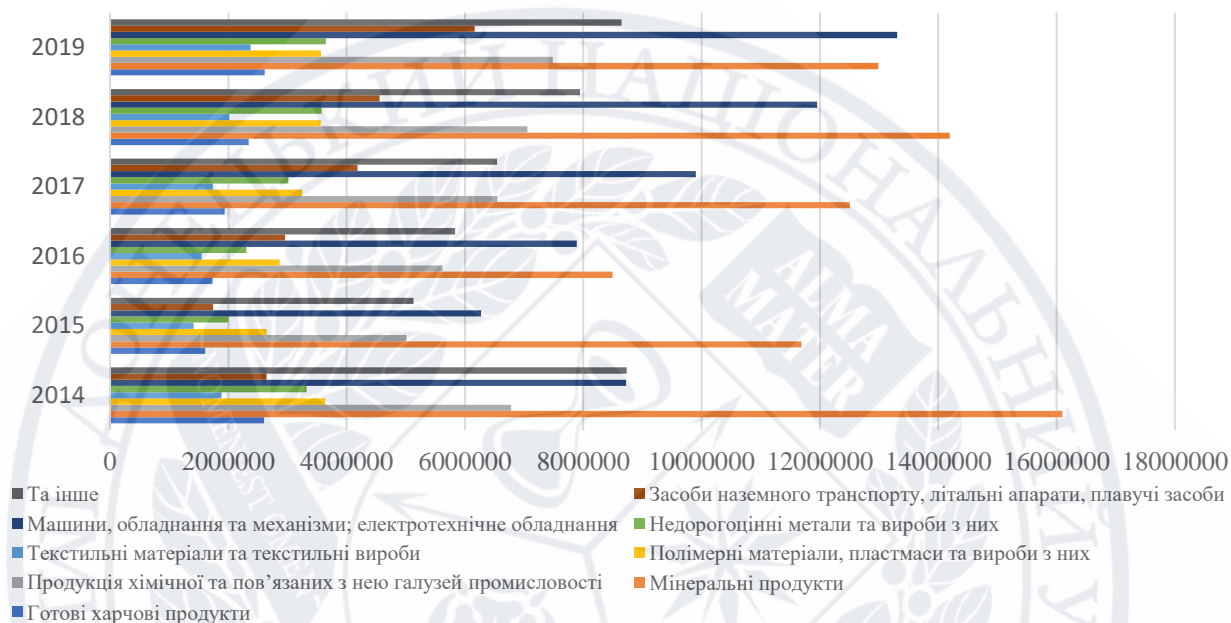

Рисунок 2.3. Товарна структура імпорту товарів в Україні за період 2014-2019 рр., побудовано автором за джерелом [8].

Що стосується товарів імпортої продукції важливо відмітити, що у 2019 р. на основні них припадає 85,8 % від загальної кількості імпорту. Найбільшу питому вагу ввезених товарів мають: машини, обладнання та механізми (21,9%) та мінеральні продукти (21,4%). Досить вагомою є частка продукції хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості (12,3%), та різні промислові товари (10,1%). Водночас, невеликою є вага недорогоцінних металів та виробів з них (6%), полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них (5,9%), готових харчових продуктів (4,3%) та текстильних матеріалів і виробів з них (3,9%). Загалом протягом періоду 2014-2019 р. спостерігалася тенденція до збільшення залежності України від імпорту даних товарів, що є негативним чинником для зовнішньоекономічної діяльності України (Рис. 2.3).

Проаналізувавши товарну структуру експорту послуг в Україні за 2014-2019 рр. можна відзначити, що на основні послуги, які надає Україна закордон у 2019 р. припадає 98,9 % від усієї кількості експорту. До них слід віднести: транспортні послуги (58,3%), послуги у сфері телекомунікацій (16,5%), переробка матеріальних ресурсів (10,5%) та ділові послуги (8,2%). Всі інші послуги мають левову долю у загальній структурі експорту послуг, а саме, менше 2% (Рис. 2.4).

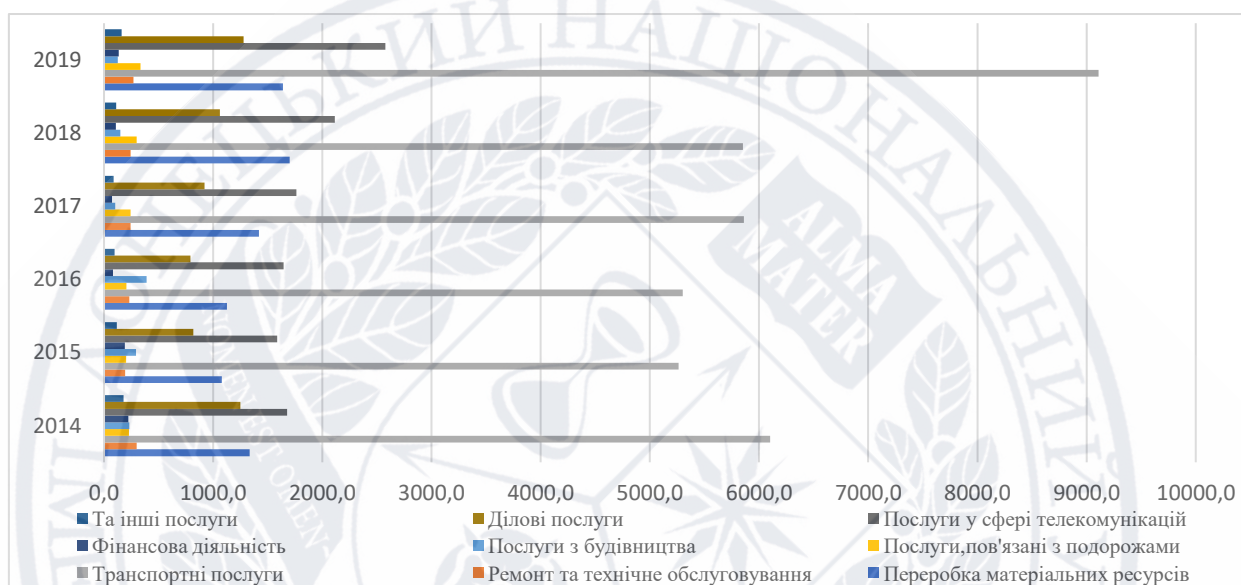

Рисунок 2.4 Товарна структура експорту послуг в Україні за період 2014-2019 рр. у млн. долл, побудовано автором за джерелом [8].

У структурі імпорту послуг в Україні, можна сказати, що у 2019 р. на основні послуги припадає 96,7% від загальної структури. Основними отриманими послугами є: транспортні (22,5%), ділові (19,6%) та послуги, пов'язані з подорожами (18,7%). Досить велика питома вага припадає на : держані та урядові послуги (13,1%), роялті та інші послуги, пов'язані з інтелектуальною власністю (8,1%), послуги у сфері телекомунікацій (7,7%) та пов'язані з фінансовою діяльністю (7,1%). У всіх інших ввезених послугах питома вага менша 1,5% (Рис. 2.5).

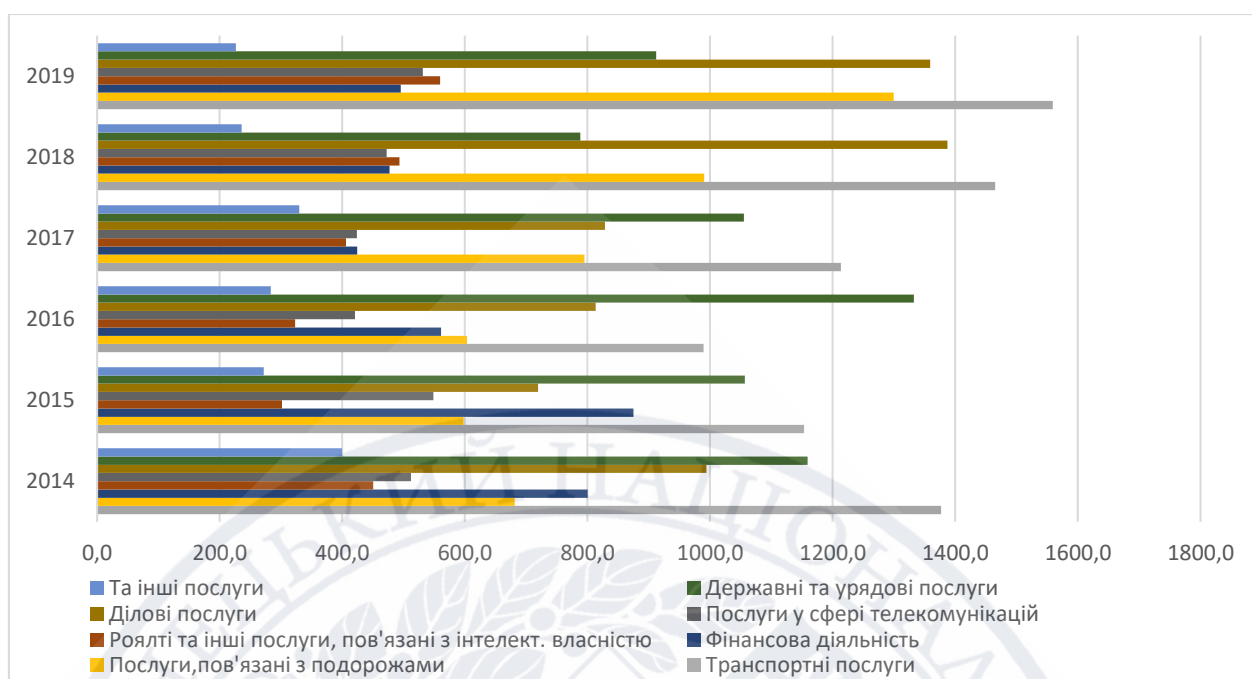

Рисунок 2.5 Товарна структура імпорту послуг в Україні за період 2014-2019 рр. у млн. долл, побудовано автором за джерелом [8].

Міжнародна торгівля товарами та послугами має вагоме значення для будь-якої країни світу, а окремі держави отримують левову частку доходів завдяки експорту до інших країн. Тому важливою частиною дослідження є аналіз географічної структури зовнішньоекономічної діяльності країни. Цей показник характеризує ступінь розвитку ЗЕД країни з іншими країнами світу та показує певну залежність від взаємовідносин з нею (Рис. 2.6-2.8).

Зовнішньоторговельні операції України здійснювалися з 174 країнами світу. Основним ринками збуту товарів у 2019 р., на які припадає 46% експорту країни є Китай, Польща (по 7%), Російська Федерація (6%), Єгипет, Італія, Німеччина, Туреччина (по 5%) та Індія (4%) (Рис. 2.6). Слід відмітити, що на імпорту товарів з основних країн-партнерів припадає 62% від усієї кількості імпорту, тобто Україна є відносно залежною від даних країн. Найбільшими партнерами-імпортерами у 2019 р. слід вважати Китай (15%), Росію (12%), Німеччину (10%), Польщу (7%), Білорусь (6%), США (5%), Туреччину (4%), та Італію (3%) (Рис. 2.6, 2.7) [26].

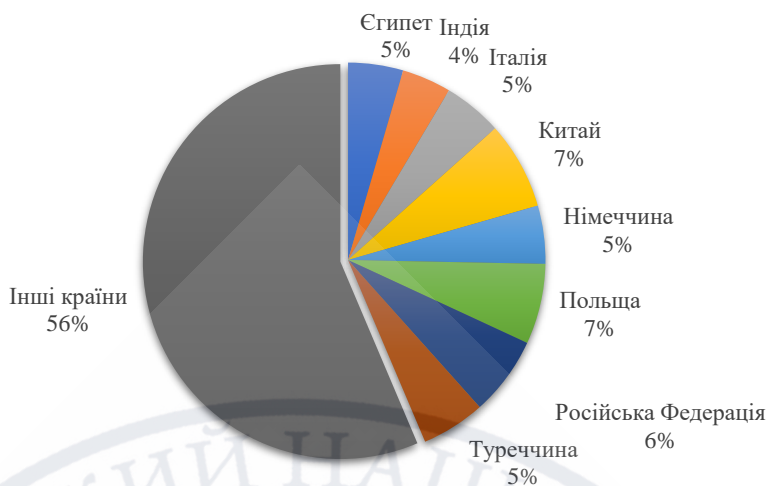

Рисунок 2.6. Географічна структура експорту товарів з України у 2019 р., побудовано автором за джерелом [8]

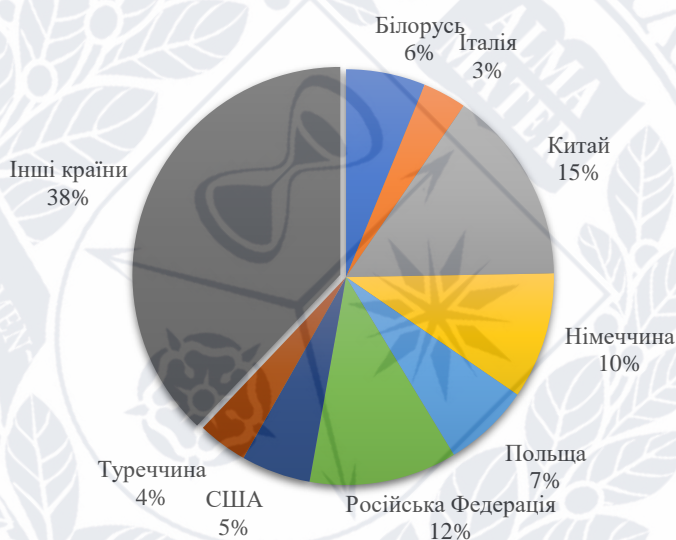

Рисунок 2.7. Географічна структура імпорту товарів в Україну у 2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

Аналіз регіональної структури зовнішньої торгівлі послуг показує, що найбільшим експортним партнером у 2019 р. є Російська Федерація, у якій було надано послуг на 6,19 млрд.долл. (41%). Досить вагома частина наданих послуг припадає на США (8%), Швейцарію (7%). Німеччину (4%), Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (4%) та Польщі (3%). Незначна питома вага припадає на Об'єднані Арабські Емірати та Кіпр (по 2%)(Рис. 2.8).

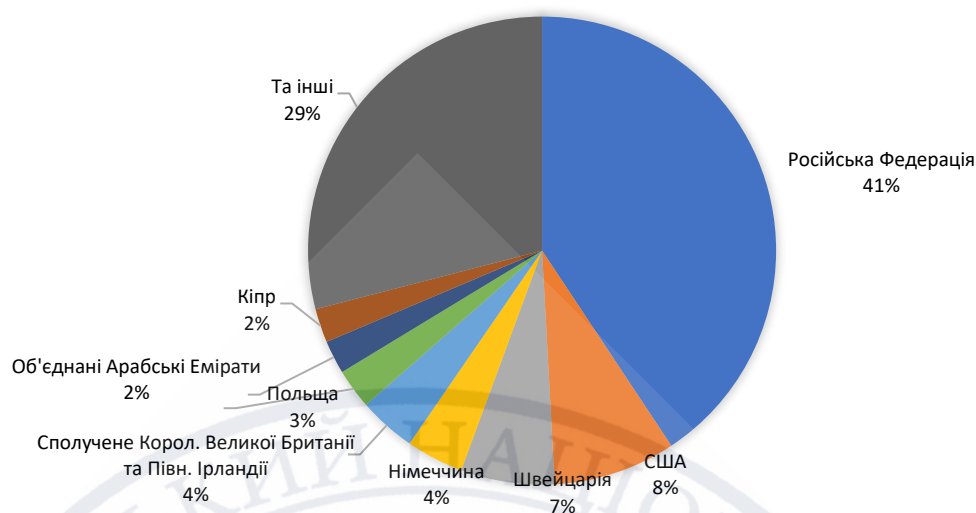

Рисунок 2.8. Географічна структура експорту послуг з України у 2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

Проаналізувавши географічну структуру імпорту послуг, можна сказати, що на основні ринки надання послуг в країну припадає 49,6% від загального обсягу, а сама структура є досить рівномірною в розподілі імпорту. Серед країн найактивнішими на українському ринку були: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (9%), Туреччина (8%), США та Німеччина (по 7%) та Кіпр (6%). Трохи менша питома вага імпорту припадає з Ірландії (5%), Російської Федерації та Польщі (по 4%) (Рис. 2.9) [25].

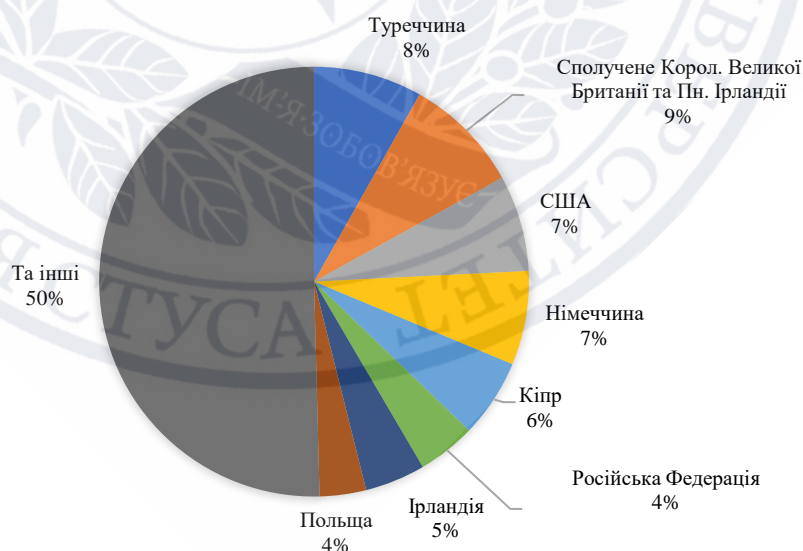

Рисунок 2.9. Географічна структура імпорту послуг в Україну у 2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

Отже, проведені дослідження показали, що за аналізований період спостерігається негативна тенденція розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні, обсяги експорту країни підвищуються повільніше, ніж імпорту, тому сальдо торговельного балансу має від'ємне значення уже 4 роки поспіль. Товарна структура експорту характеризує країну як сільськогосподарську, з низьким рівнем виробництва високотехнологічної продукції, та щорічним підвищенням імпортних потреб. Варто також відмітити важливу роль країн-імпортерів на українському ринку, від яких країна є відносно залежною [10].

Зовнішня торгівля відіграє важливу роль в економіці Вінницької області. Для дослідження стану детально оцінено основні тенденції, структуру та динаміку основних показників зовнішньої торгівлі регіону. Протягом 2012-2019 р. спостерігається невисоке збільшення імпорту та стрімке нарощення експорту товарів та послуг. Варто відмітити, що сальдо зовнішньої торгівлі за досліджений період щорічно збільшується та має позитивну динаміку (Рис. 2.10).

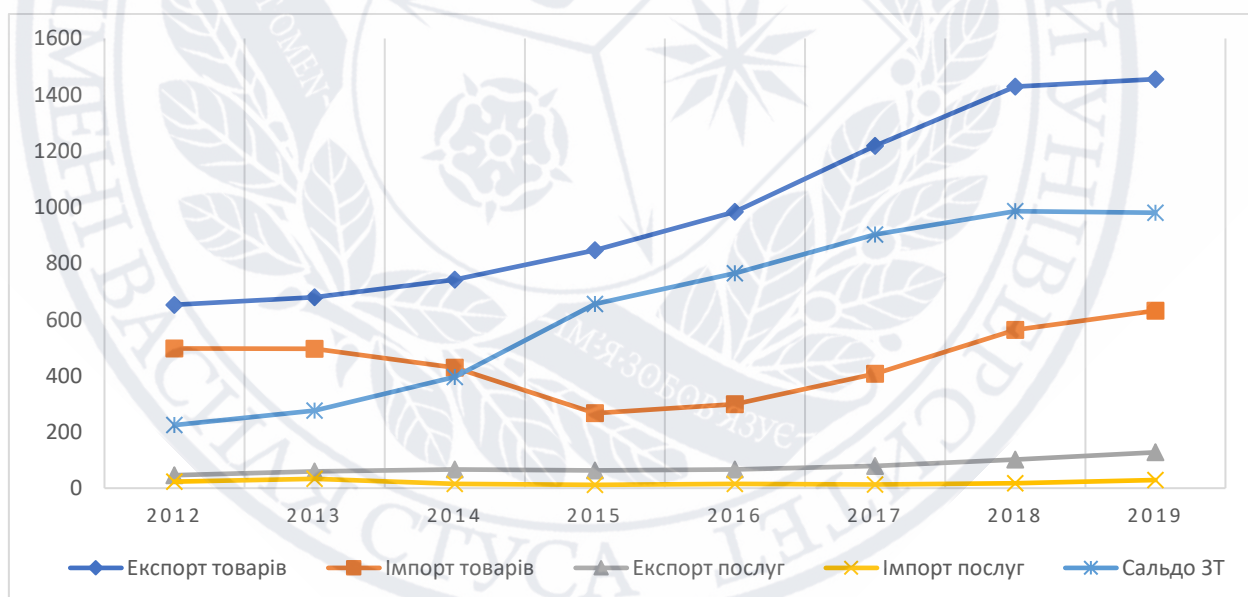

Рисунок 2.10 - Динаміка показників експорту та імпорту товарів та послуг у Вінницькій області за період 2012-2019 р., побудовано автором за джерелом [9].

Зокрема, експорт товарів з України у 2019 р. становив 1455,3 млн. долл., що на 802,8 млн. долл.(123%) більше ніж у 2012 р., та на 26 млн. долл. (1,8%) більше ніж у 2018 р. Імпорт товарів порівняно з 2012 р. збільшився на 134 млн.

долл. (26,9%), а з 2018 р. 68,6 млн. долл., що становить приблизно 12,2%. Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів становив 2,30, тобто, експортовано товарів у 2,3 раза більше, ніж імпортовано. За цим показником в загальнодержавній торгівлі товарами область займає 2 місце.

Зовнішньоторговельний оборот послуг становив 156,8 млн.дол., при цьому обсяги експорту та імпорту склали, відповідно, 127,5 і 29,3 млн.дол. Проти 2018р. обсяги експорту та імпорту збільшились відповідно на 24,9% та на 72,3%. Баланс зовнішньої торгівлі послугами позитивний і складає 98,2 млн.дол. В загальному обсязі послуг України частка послуг області (як в експорті, так і в імпорті) залишається незначною – відповідно, 0,8% (проти 0,9% у 2018р.) та 0,4% (проти 0,3% у 2018р.). В загальнодержавному обсязі серед інших областей Вінниччина посідає 10 місце в експорті, (у 2018р. – 11) та 15 місце в імпорті послуг (у 2018р. – 20).

Для всебічного аналізу зовнішньоекономічних показників важливим є дослідження товарної та географічної структури експорту та імпорту товарів та послуг у області.

Рисунок 2.11 - Товарна структура експорту Вінницької області за період 2015-2019 рр., побудовано автором за джерелом [9].

Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами області на протязі останніх років залишається відносно стабільною з незначним відсотковим

коливанням. Проаналізувавши товарну структуру експортної діяльності Вінницької області, слід зазначити, що у 2019 р. на основні вивезені товари припадає 98,6% від всієї кількості експорту країни. До них слід віднести: продукти рослинного походження (33,2%), жири і олії тваринного або рослинного походження (21,5%), готові харчові продукти (14,3%), живі тварини та продукти тваринного походження (8,6%), деревина і вироби з деревини (8,1%), машини, обладнання та механізми (5,3%), мінеральні продукти (2,2%), текстильні вироби (2,1%) та продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (1,8%). Варто зазначити, що основу експорту займала сільськогосподарська продукція, яка має щорічну тенденцію до підвищення (Рис.2.11).

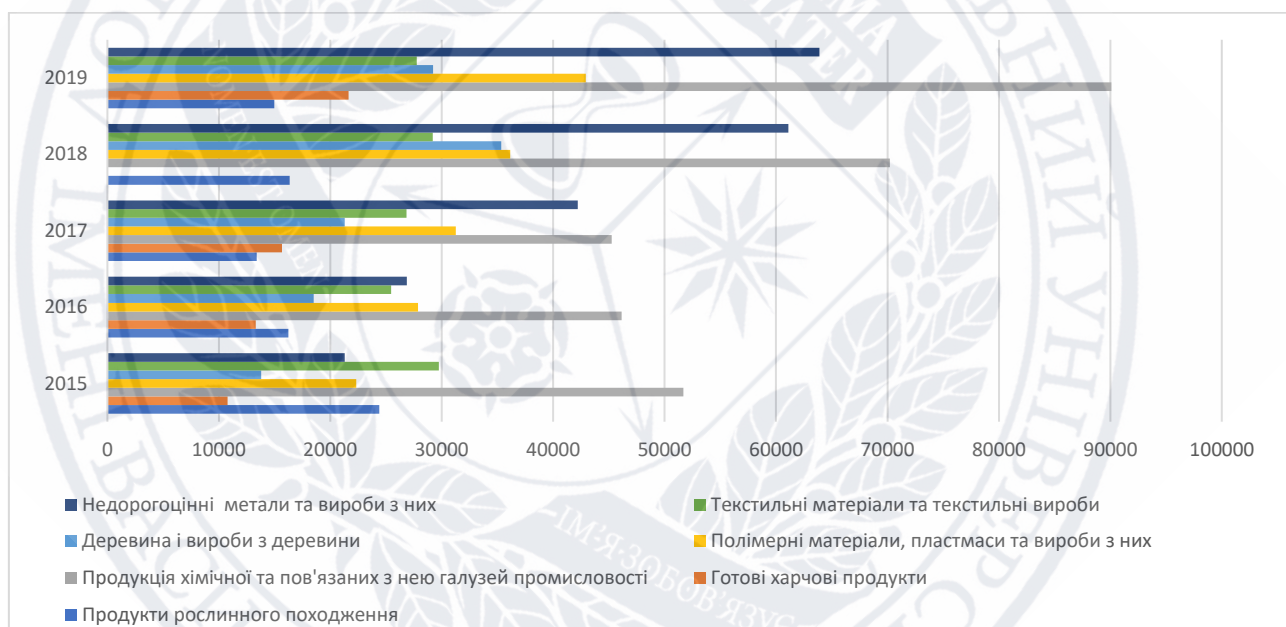

Рисунок 2.11 - Товарна структура імпорту Вінницької області за період 2015-2019 рр., побудовано автором за джерелом [9]

Що стосується товарів імпортої продукції важливо відмітити, що у 2019 р. на основні них припадає 87,8% від загальної кількості імпорту. Найбільшу питому вагу ввезених товарів мають: машини, обладнання та механізми (27,3%), засоби наземного транспорту (14,5%) та продукції хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості (14,3%). Досить вагомою є частка недорогоцінних металів та виробів з них (10,1%), та полімерних матеріалів (6,8%). Водночас, невеликою є вага деревини та виробів з деревини (4,6%), текстильних матеріалів

і виробів з них (4,4%), готових харчових продуктів (3,4%), продуктів рослинного походження (2,4%). Загалом протягом періоду 2014-2019 р. спостерігалася тенденція до невеликого збільшення залежності України від імпорту даних товарів, що є позитивним чинником для зовнішньоекономічної діяльності України (Рис. 2.11).

В загальній структурі експорту послуг основою залишаються послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, їх частка становить 64,5%. Саме цей вид послуг найбільше впливає на формування позитивного сальдо (81,8% від загального сальдо). Крім того, в значних обсягах надавались послуги з переробки матеріальних ресурсів та послуги пов'язані з подорожами, обсяги яких становлять, відповідно, 26,0 млн.дол. і 12,6 млн.дол.

Важливою частиною дослідження є аналіз географічної структури зовнішньоекономічної діяльності області. Цей показник характеризує ступінь розвитку ЗЕД з іншими країнами світу та показує певну залежність від взаємовідносин з нею (Рис. 2.12, 2.13).

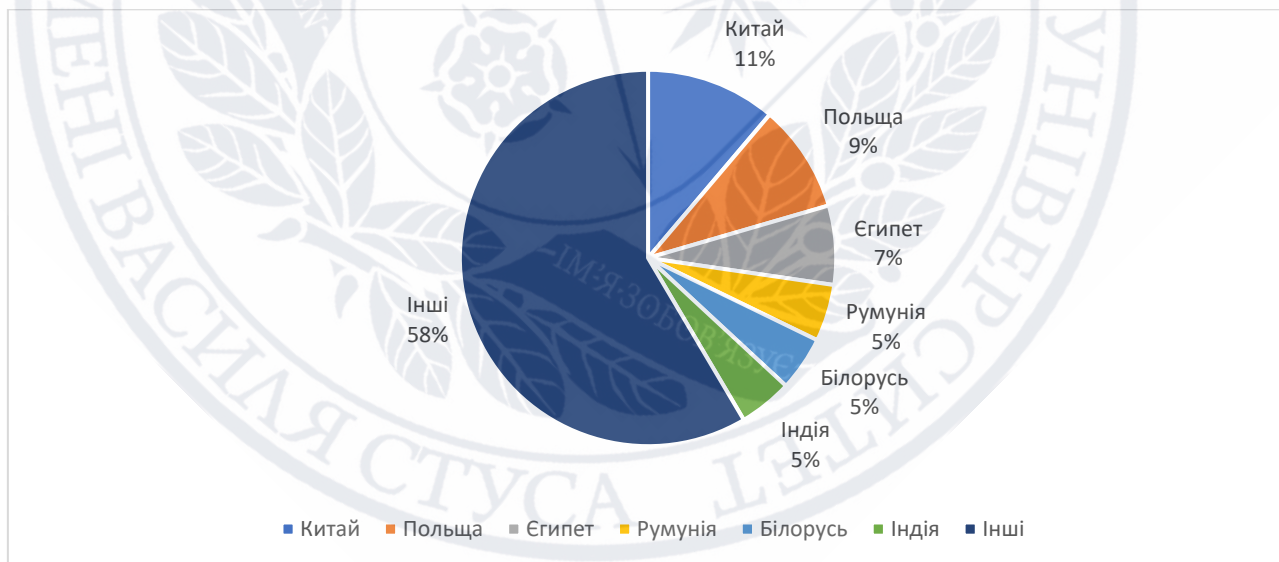

Рисунок 2.12 - Географічна структура експорту Вінницької області у 2019 р., побудовано автором за джерелом [9].

В експорті товарів значні обсяги поставок належать Китаю (163,5 млн.дол.), Польщі (136,0 млн.дол.), Єгипту (98,4 млн.дол.), Румунії (71,1 млн.дол.), Білорусі (68,4 млн.дол.), Індії (66,5 млн.дол.), Нідерландам (63,8 млн.дол.), Туреччині (62,2 млн.дол.), Німеччині (61,8 млн.дол.), Російській

Федерації (43,4 млн.дол.), Іспанії (42,0 млн.дол.), Італії (37,2 млн.дол.), Молдові (36,6 млн.дол.) та Австрії (24,7 млн.дол.).

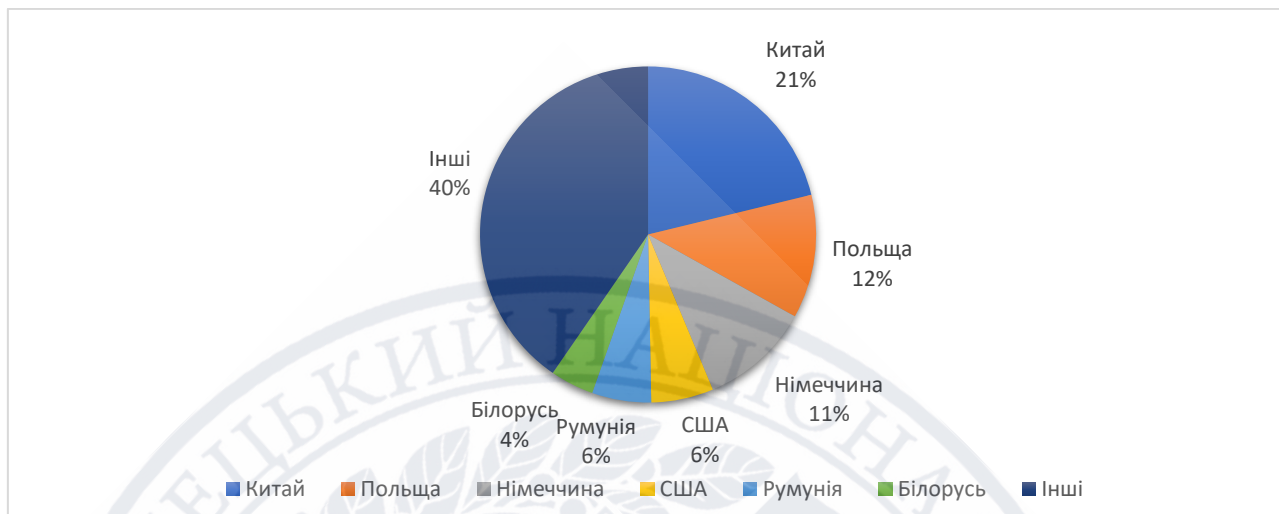

Рисунок 2.13 - Географічна структура імпорту Вінницької області у 2019 р., побудовано автором за джерелом [9].

В загальному обсязі імпорту найбільші імпортні надходження здійснювались із Китаю (133,9 млн.дол.), Польщі (75,4 млн.дол.), Німеччини (67,1 млн.дол.), США (37,7 млн.дол.), Румунії (35,9 млн.дол.), Сербії (26,4 млн.дол.) Білорусі (24,7 млн.дол.), Туреччини (23,2 млн.дол.), Італії (22,9 млн.дол.), Російської Федерації (19,9 млн.дол.), Чехії (16,7 млн.дол.), Нідерландів (13,7 млн.дол.) та Австрії (12,6 млн.дол.).

Аналізуючи географічну структуру зовнішньої торгівлі послугами слід відмітити, що найбільші обсяги експорту послуг належать Ізраїлю (39,9 млн.дол.), Віргінським Островам (20,3 млн.дол.), Румунії (16,5 млн.дол.), Німеччині (9,3 млн.дол.), Індії (5,8 млн.дол.), США (5,5 млн.дол.), Естонії (3,7 млн.дол.) та Багамським Островам. Найбільші обсяги імпорту послуг надавались такими країнами, як Велика Британія (8,6 млн.дол.), Кіпр (4,6 млн.дол.), Німеччина (2,5 млн.дол.), Польща (2,3 млн.дол.), Австрія (1,5 млн.дол.), Словаччина та Російська Федерація (по 1,4 млн.дол.), Франція (1,1 млн.дол.), Естонія (1,0 млн.дол.) та Литва (0,8 млн.дол.).

2.2 Характеристика соціально-економічного стану України та Вінницької області

На сучасному етапі економічного розвитку ключовим чинником результативності соціально-економічної політики держави є використання важелів розбудови соціально-економічних систем, застосування яких забезпечує розробку комплексу заходів щодо створення сприятливих умов загальноекономічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки країни [11].

Одним із найважливіших макроекономічних показників соціально-економічного розвитку країни вважають значення ВВП, яке буває номінальним, або абсолютним та визначається в поточних (фактичних) цінах даного року та реальним (з поправкою на інфляцію) визначається в цінах попереднього (або будь-якого іншого базового) року.

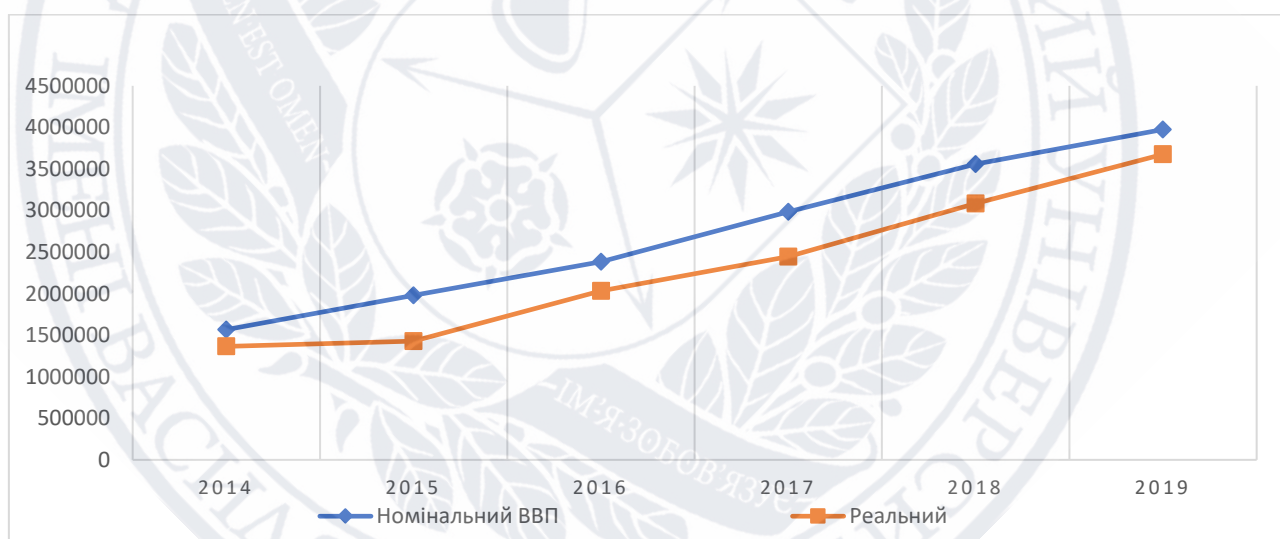

Рисунок 2.14 Динаміка ВВП України за період 2014-2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

Проаналізувавши динаміку номінального та реального ВВП у період 2014-2019 р. слід зазначити, що прослідковується тенденція до стрімкого підвищення показника. Варто зазначити, що показник номінального ВВП у 2019 р. мав значення 3974,6 млрд. грн., що на 415,9 млрд. долл. більше ніж у 2018 р. (11,7%) та на 2407,8 млрд. долл. ніж у 2014 р. (153%). Значення реального показника ВВП у 2019 р. було 3675,7 млрд. долл., що на 592,3 млрд. долл. більше ніж у 2018 р.

(19,2%) та на 2310,6 млрд. долл. ніж у 2014 р. (169,2%). Така позитивна динаміка вказує про незначне, але все ж таки зростання економіки України в загальному розумінні (Рис. 2.14).

Досить важливими є показники ринку праці та процеси у сфері зайнятості населення, які безпосередньо належать до соціально-економічних параметрів, що визначальним чином впливають на суспільний розвиток і конкурентоспроможність національної економіки. З однієї сторони, ринок праці – елемент економічної системи, від якого залежить вектор і темпи макроекономічної динаміки, а з іншої – він опосередковує вплив макроекономічної політики та макроекономічного розвитку на добробут населення та стан багатьох соціальних процесів. В структурі економічно-активного населення, за методологією МОП, включено дві категорії – «зайнятих» та «безробітних» осіб [12].

Одним з найважливіших показників, який характеризує стан ринку праці України є зайнятість населення. Наведені дані свідчать, що характерною особливістю національного ринку праці за період з 2014 по 2017 р. є значне падіння чисельності зайнятого населення, однак за останні 2 роки прослідковується тенденція до незначного підвищення. У 2019 р. порівняно з 2014 р. показник суттєво знизився з 18073,3 тис. осіб до 16578,3 тис. осіб., тобто на 8,3%, проте порівнюючи з 2018 р. кількість зайнятого населення зросла на 1,3%.

Важливим показником, який визначає стан ринку праці та ефективність його функціонування з позиції держави є показник безробіття, який в Україні щорічно має тенденцію до зниження. Найменша кількість безробітного населення була у 2019 р., маючи позначку 1487,7 тис. о., а найбільша у 2014 р., а саме 1847,6 тис. о. Варто зазначити, що у 2019 р. порівняно з 2018 р. показник безробіття знизився на 5,8%, а з 2014 р. на 19,5%.

Рисунок 2.15 Динаміка зайнятого та безробітного населення в Україні за період 2014-2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

Проведений аналіз статистичних даних показників рівня зайнятості та безробіття за досліджуваний період дає підстави стверджувати, що спадна динаміка зазначених показників є погіршенням економічної та політичної ситуації в країні, ліквідацією багатьох підприємств, масового скорочення персоналу, що негативно впливає на функціонування ринку праці [13].

Оскільки найбільш вагомим джерелом доходів населення є заробітна плата, тому було детальніше проаналізовано саме цей показник. Середня заробітна плата – це макроекономічний показник, який вираховується як середнє арифметичне значення заробітних плат певної групи працівників. Розраховується, виходячи з фонду оплати праці працівників, премій, надбавок, винагород за підсумками роботи за рік і одноразових заохочень [14].

У цілому динаміка середньої заробітної плати впродовж 2014-2019 р. є позитивною. Згідно даних державної служби статистики України середньомісячна заробітна плата у 2019 р. склала 10239 грн., що на 0,3% менше, ніж у попередньому році та майже втричі більше, ніж у 2014 р. (Рис. 2.16).

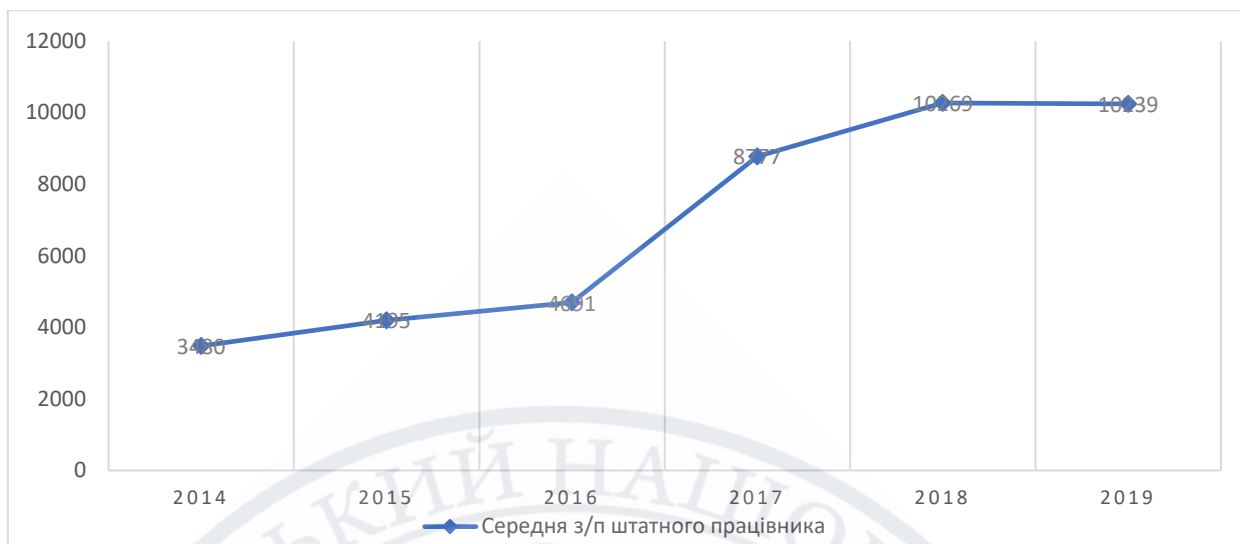

Рисунок 2.16 Динаміка середньої заробітної плати в Україні за період 2014-2019 рр., побудовано автором за джерелом [8].

Отже, проаналізувавши соціально-економічний стан України, варто сказати, що незважаючи на те, що показники ВВП та зайнятості щорічно підвищуються, безробіття падає, а середньої заробітної плати стрімко зростає, однак економіка в Україні залишається на досить низькому рівні, а соціально-економічні наслідки безробіття розглядаються поряд із проблемами бідності й соціальної нестабільності як одні з найбільш гострих глобальних і національних проблем. Проведений аналіз функціонування національного ринку праці за останні роки дає підстави стверджувати про його неефективність, що є значною проблемою, подолання якої є стратегічно важливим завданням для країни. Комплексна зважена макроекономічна політика заснована на всебічному аналізі динаміки макроекономічних показників дозволить вивести економіку України із кризового стану та покращити її соціально-економічне становище. У країні має бути підвищений свій рівень виробництва та експорту готової продукції, що в майбутньому збільшить показник ВВП та підніме рівень добробуту населення.

Одним із найважливіших узагальнюючих показників на регіональному рівні, який характеризує рівень розвитку економіки регіону є валовий регіональний продукт.

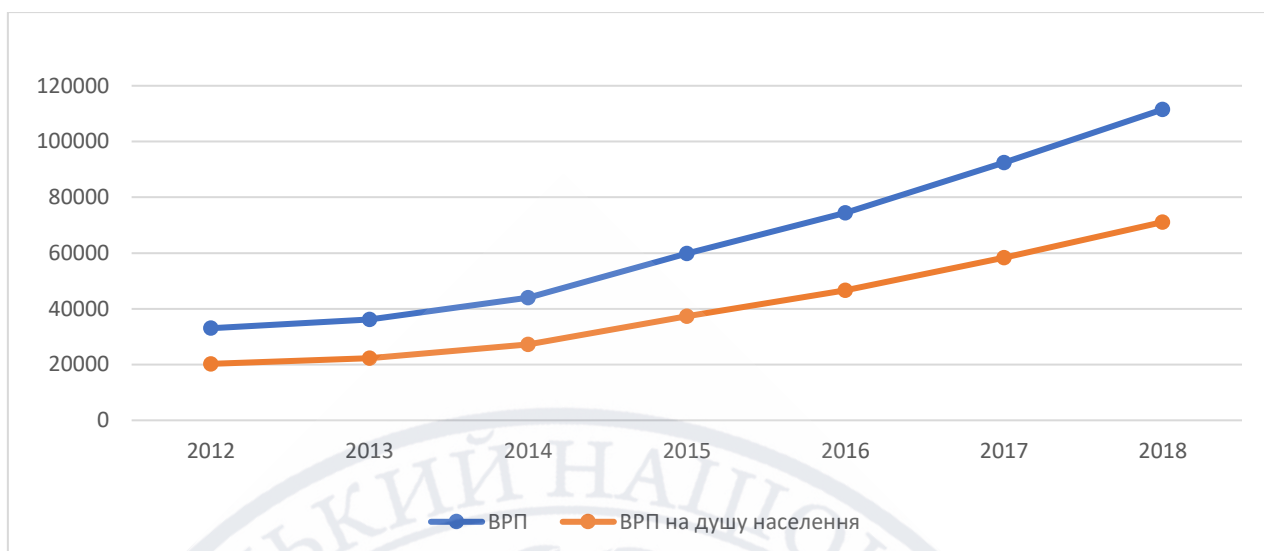

Рисунок 2.17 - Динаміка ВРП у Вінницькій області за період 2012-2018 р., побудовано автором за джерелом [9].

Проаналізувавши динаміку ВРП та ВРП на душу населення у період 2012-2018 р. слід зазначити, що прослідковується тенденція до стрімкого підвищення показника. Варто зазначити, що показник ВРП у 2018 р. мав значення 111,5 млрд. грн., що на 19 мрд. долл. більше ніж у 2017 р. (20,6%) та на 78,5 млрд. долл. ніж у 2012 р. (237,6%). Значення показника ВРП на душу населення у 2018 р. було 71,1 тис. грн., що на 12,7 тис. більше ніж у 2017 р. (21,8%) та на 50,9 тис. грн. більше ніж у 2012 р. (251%). Така позитивна динаміка вказує про значне зростання економіки та добробуту населення Вінницької області та в країні в цілому.

Досить важливими є показники ринку праці та процеси у сфері зайнятості населення, які безпосередньо належать до соціально-економічних параметрів, що визначальним чином впливають на суспільний розвиток і конкурентоспроможність регіональної економіки.

Одним з найважливіших показників, який характеризує стан ринку праці є зайнятість населення. Наведені дані свідчать, що характерною особливістю ринку праці Вінницької області за період з 2012 по 2018 р. є незначне коливання чисельності зайнятого населення. У 2018 р. порівняно з 2012 р. показник суттєво знизився з 701,1 тис. осіб до 652,7 тис. осіб., тобто на 6,9%, проте порівнюючи з 2017 р. кількість зайнятого населення зросла на 1,9%.

Рисунок 2.18 - Динаміка зайнятого та безробітного населення у Вінницькій області за період 2012-2018 р., побудовано автором за джерелом [9].

Важливим показником, який визначає стан ринку праці та ефективність його функціонування з позиції держави є показник безробіття, який у Вінницькій області за останні роки має тенденцію до збільшення. Найменша кількість безробітного населення була у 2013 р., маючи позначку 64,4 тис. о., а найбільша у 2014 р., а саме 77,6 тис.о. Варто зазначити, що у 2018 р. порівняно з 2017 р. показник безробіття знизився на 6,4%, а з 2012 р. зріс на 6%.

Оскільки найбільш вагомим джерелом доходів населення є заробітна плата, тому було детальніше проаналізовано саме цей показник. Середня заробітна плата – це макроекономічний показник, який вираховується як середнє арифметичне значення заробітних плат певної групи працівників [3]. У цілому динаміка середньої заробітної плати впродовж 2012-2018 р. є позитивною. Згідно даних державної служби статистики України середньомісячна заробітна плата у Вінницькій області 2018 р. склала 7801 грн., що на 21,5% більше, ніж у попередньому році та втричі більше, ніж у 2012 р.

Рисунок 2.19 - Динаміка середньої заробітної плати у Вінницькій області за період 2012-2018 р., побудовано автором за джерелом [9].

Отже, у другому розділі магістерської роботи проведено аналіз зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання країни та Вінницької області:

- Проаналізовано показники зовнішньоекономічної діяльності України та Вінницької області;
- Наведено характеристику соціально-економічного стану України та Вінницької області.

У підрозділі 2.1 наведено аналіз показників зовнішньої торгівлі за період 2014–2019 років на основі яких можна стверджувати, що протягом періоду 2014–2016 р. наявна тенденція до зниження. Проте протягом 2016–2019 рр. прослідковується невисоке збільшення експорту та стрімке нарощення імпорту товарів, що несе за собою щорічне збільшення негативного сальдо. Зокрема, експорт товарів з України у 2019 р. становив 50,0 млрд. дол., що на 2,7 млрд. долл. більше, ніж у 2018 р. (5,8 %) та на 3,8 млрд. долл. менше, ніж у 2014 р. (-7,1%). Імпорт збільшився на 3,6 млрд. долл. порівняно з 2018 р. (6,3%) та з 2014 р., а саме на 6,3 млрд. долл., що становить приблизно 11,7%. Сальдо у 2019 р. становило -10,7 млрд. долл., коли тільки у 2015 р. воно було додатнім та дорівнювало 527 млн. долл.

Проаналізувавши товарну структуру експортної діяльності України, слід зазначити, що у 2019 р. на основні вивезені товари припадає 83,7% від всієї кількості експорту країни. До них слід віднести: продукти рослинного походження (25,8%), недорогоцінні метали та вироби з них (20,5%), мінеральні продукти (9,7%), жири та олії тваринного або рослинного походження (9,5%) машини, обладнання та механізми (8,9%), готові харчові продукти (6,7 %) та продукти тваринного походження (2,6%).

Що стосується товарів імпоротної продукції важливо відмітити, що у 2019 р. на основні них припадає 85,8 % від загальної кількості імпорту. Найбільшу питому вагу ввезених товарів мають: машини, обладнання та механізми (21,9%) та мінеральні продукти (21,4%). Досить вагомою є частка продукції хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості (12,3%), та різні промислові товари (10,1%). Водночас, невеликою є вага недорогоцінних металів та виробів з них (6%), полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них (5,9%), готових харчових продуктів (4,3%) та текстильних матеріалів і виробів з них (3,9%). Загалом протягом періоду 2014-2019 р. спостерігалася тенденція до збільшення залежності України від імпорту даних товарів, що є негативним чинником для зовнішньоекономічної діяльності України.

Зовнішньоторговельні операції України здійснювалися з 174 країнами світу. Основним ринками збуту товарів у 2019 р., на які припадає 46% експорту країни є Китай, Польща (по 7%), Російська Федерація (6%), Єгипет, Італія, Німеччина, Туреччина (по 5%) та Індія (4%) (Рис. 4). Слід відмітити, що на імпорт товарів з основних країн-партнерів припадає 62% від усієї кількості імпорту, тобто Україна є відносно залежною від даних країн. Найбільшими партнерами-імпортерами у 2019 р. слід вважати Китай (15%), Росію (12%), Німеччину (10%), Польщу (7%), Білорусь (6%), США (5%), Туреччину (4%), та Італію (3%).

У підрозділі 2.2 наведено характеристику показників соціально-економічного стану України. Одним з найважливіших серед них є показники номінального та реального ВВП у період 2014-2019 р. слід зазначити, що

прослідковується тенденція до стрімкого підвищення показника. Варто зазначити, що показник номінального ВВП у 2019 р. мав значення 3974,6 млрд. грн., що на 415,9 млрд. долл. більше ніж у 2018 р. (11,7%) та на 2407,8 млрд. долл. ніж у 2014 р. (153%). Значення реального показника ВВП у 2019 р. було 3675,7 млрд. долл., що на 592,3 млрд. долл. більше ніж у 2018 р. (19,2%) та на 2310,6 млрд. долл. ніж у 2014 р. (169,2%). Така позитивна динаміка вказує про незначне, але все ж таки зростання економіки України в загальному розумінні.

РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ ТА ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1 Моделювання показників ЗЕД та економічного зростання

Однією з найвідоміших виробничих функцій, яка використовується в макроекономічних дослідженнях є функція Кобба-Дугласа. Така функція відображає обсяги продукції і показує, що виробництво може бути збільшене за рахунок підвищення кількісної характеристики одного з факторів, в той час як кількісна характеристика іншого фактору виробництва залишається без змін. Для дослідження виробничої функції оцінено як ізольований вплив окремих факторів на досліджуваний показник, так і їх сукупний вплив.

У практичному застосуванні функція має вигляд:

$$Y = a_0 K^{a_1} L^{a_2},$$

Де Y – реальний ВВП,

K – основні фонди,

L – зайняте населення.

a_1, a_2, a_3 – параметри моделі.

Проаналізовано модель виробничої функції Кобба-Дугласа, що описує залежність між валовим внутрішнім продуктом та витратами основного капіталу і праці на основі статистичних показників за 11 років. Для проведення самого дослідження використано логарифмовані показники (Табл. 3.1).

Зроблено заміни: $Y_1 = \ln Y$, $X_1 = \ln K$; $X_2 = \ln L$; $a = \ln a_0$. В результаті отримаємо лінійну функцію: $Y_1 = a + a_1 X_1 + a_2 X_2$.

Після цього за допомогою інструментів регресійного аналізу програмного комплексу Excel було визначено кількісний вплив (варіацію) кожного з двох факторів на результуючий показник.

Таблиця 3.1. - Статистичні дані для дослідження функції Коба-Дугласа за 2008-2018р.

Роки	Реальний ВВП		Основні фонди		Зайняте населення	
	Y, млн. грн.	Ln Y	K, млн. грн.	Ln K	L, млн. о.	Ln L
2008	734927	13,5075	3149627	14,9628	21	3,0397
2009	811141	13,6062	3903714	15,1774	20	3,0007
2010	952128	13,7665	6648861	15,7100	20	3,0057
2011	1152890	13,9578	7396952	15,8166	20	3,0106
2012	1306947	14,0832	9148017	16,0290	19	2,9549
2013	1394948	14,1484	10401324	16,1574	19	2,9601
2014	1351793	14,1169	13752117	16,4367	18	2,8904
2015	1425096	14,1697	7641357	15,8491	16	2,7973
2016	2035168	14,5261	8177408	15,9169	16	2,7850
2017	2443014	14,7087	7733905	15,8611	16	2,7788
2018	3083801	14,9417	9610000	16,0783	16	2,7912

В результаті було отримано такі значення параметрів:

$$a = 19,26845, a_1 = 0,266532, a_2 = -3,21092.$$

Таким чином, лінійна функція для національної економіки набула такого вигляду: $Y_1 = 19,26845 + 0,266532X_1 - 3,21092 X_2$.

Функція свідчить про те, що параметр, який характеризує кількісний вплив обсягу основних фондів на динаміку її економічного зростання, та параметр, який характеризує кількісний вплив кількості зайнятих у національному господарстві на динаміку її економічного зростання, становлять 0,076 та -2,36 відповідно. Це означає, що зміна основних фондів на 1 %, забезпечує приріст реального ВВП на 26,6 %, а збільшення кількості зайнятих на 1 % навпаки зменшує на 321 %. Іншими словами, є пряма залежність обсягу ВВП України від динаміки основних фондів, і від'ємна залежність – від кількості зайнятих у національному господарстві. Окрім цього, опираючись на нерівність, якщо $a_1 + a_2 < 1$, то для країни характерний екстенсивний тип економічного зростання, в нашому випадку $-2,9 < 1$, тому можна дійти висновку, що в Україні у досліджуваній період спостерігається такий тип економічного зростання [15].

Невід’ємною частиною будь-якого дослідження є прогнозування майбутніх показників, яке полягає у вивченні сформованих у минулому і сьогоднішній стійких тенденцій економічного розвитку і перенесення їх на майбутнє.

Одними з найбільш ефективніших методів прогнозування показників є адаптивні моделі, що засновані на збереженні інерційності розвитку, але з урахуванням фактору «старіння» даних. Модель адаптується за допомогою спеціальних параметрів до сформованим на кожен даний момент умов, вони дозволяють будувати самокорегуючі моделі, які, враховуючи результат прогнозу, зробленого на попередньому кроці, здатні оперативно реагувати на зміни умови і на цій основі дати на найближчу перспективу більш точні прогнози [16].

Щоб розрахувати майбутнє значення показника ВВП доцільним є вибір найбільш якісної моделі, опираючись на помилку апроксимації. Якщо $\varepsilon_{\text{отн}} < 15\%$, то модель відповідає критерію статистичної точності. Саме за лінійною моделлю Брауна $E = 15\%$, що дозволяє більш точно надати нам прогнозні значення. Отримані дані надають можливість сказати, що реальний ВВП у найближчі 5 років матиме тенденцію до значного підвищення.

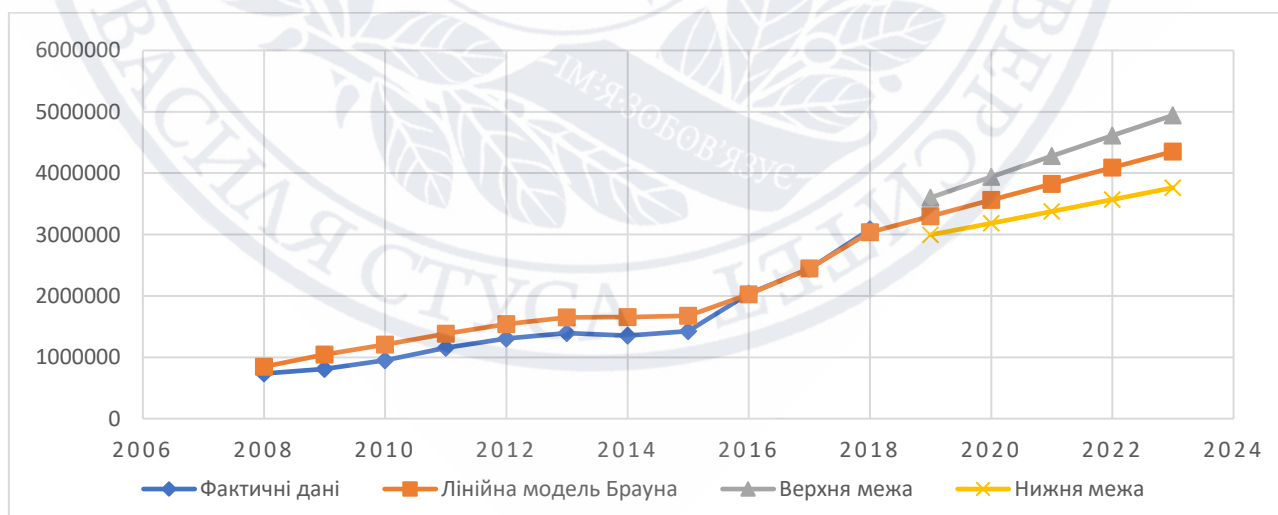

Рис. 3.1 Прогнозування показників реального ВВП України за період 2019-2023 рр., побудовано автором за джерелом [8].

Для прогнозування показників зовнішньоекономічної діяльності більш детально розглянуто такі моделі: лінійну та параболічну Брауна та Хелвіга. Даними для дослідження є показники експорту та імпорту за 2007-2018 рр.

За допомогою лінійної моделі Брауна було отримано прогнозні значення рівнів ряду (табл. 3.2; 3.3). Графічне зображення прогнозування показників експорту та імпорту за моделлю буде мати такий вигляд:

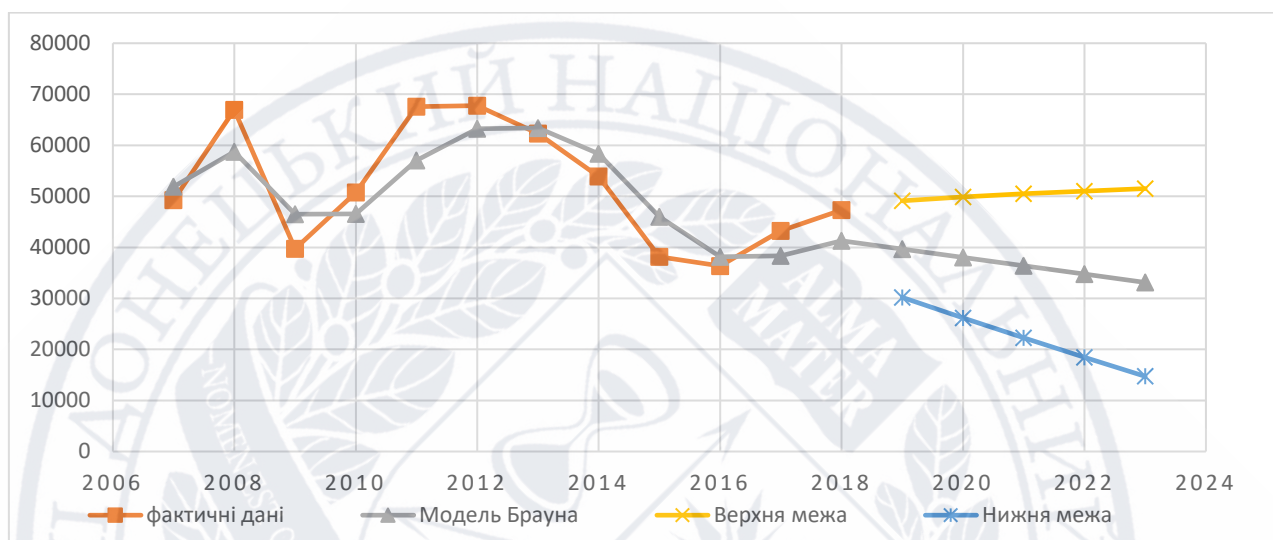

Рис. 3.2. Прогнозування показників експорту за лінійною моделлю Брауна 2019-2023 рр., побудовано автором за джерелом [8].

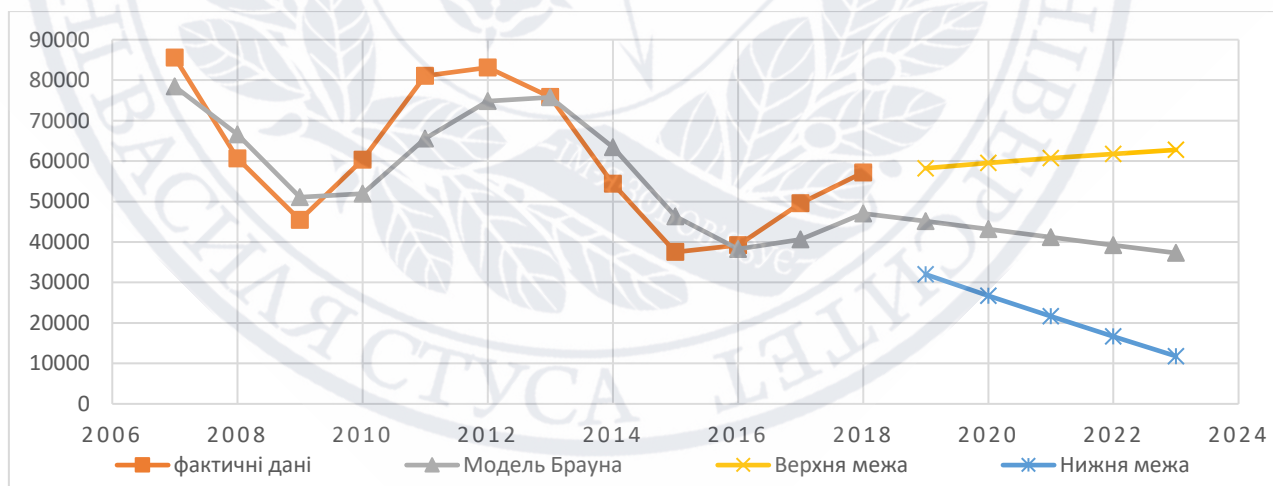

Рис. 3.3. Прогнозування показників імпорту за лінійною моделлю Брауна 2019-2023 рр., побудовано автором за джерелом [8].

Після ідентифікації лінійної моделі Брауна перевірено статистичну точність моделі за допомогою відносної помилки апроксимації:

$$\xi_{\text{отн. для експорту}} = 9,99 \%$$

ξ отн. для імпорту = 11,96 %

За допомогою параболічної моделі Брауна було отримано такі прогнозні значення рівней ряду.

Прогнозні значення показників наведено у таблиці 3.4 та 3.5. Графічне зображення прогнозування експорту та імпорту за параболічною моделлю Брауна має такий вигляд:

Рис. 3.4. Прогнозування показників експорту за параболічною моделлю Брауна 2019-2023 рр., побудовано автором за джерелом [8].

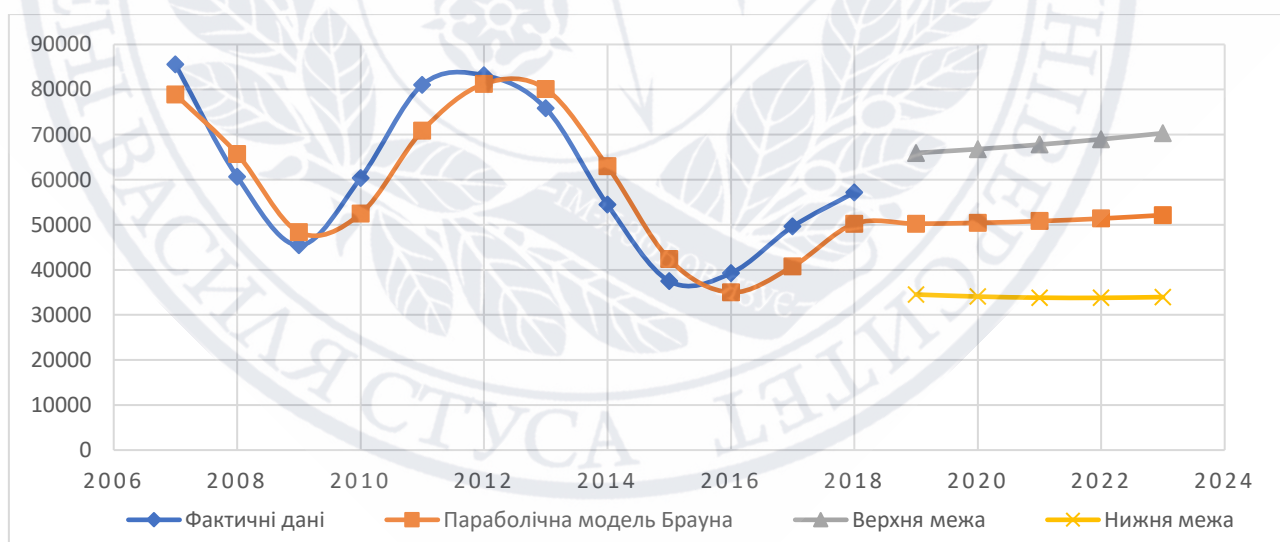

Рис. 3.5. Прогнозування показників імпорту за параболічною моделлю Брауна 2019-2023 рр., побудовано автором за джерелом [8].

Після ідентифікації параболічної моделі Брауна перевірено точність моделі за допомогою помилки апроксимації:

ξ відн для експорту = 9,65%

ξ відн для імпорту = 10,45%

За допомогою методу гармонійних ваг або методу Хелвіга розраховано прогнозні значення показників експорту та імпорту України.

Графічне зображення прогнозування експорту та імпорту за моделлю Хелвіга буде мати такий вигляд:

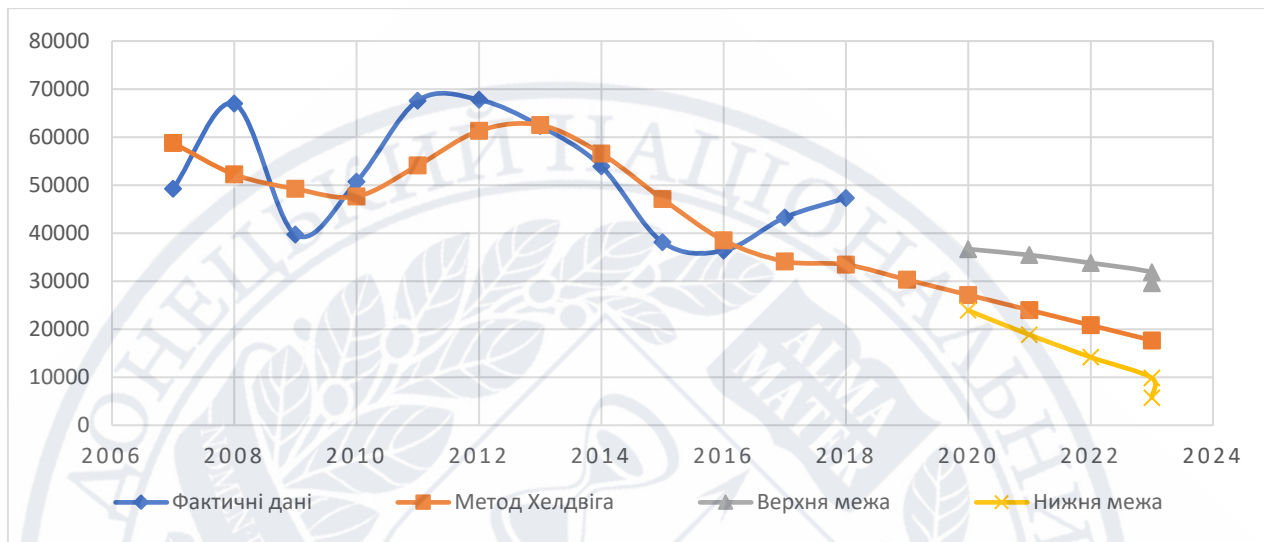

Рис. 3.6. Прогнозування показників експорту за моделлю Хелдвіга 2019-2023 рр.

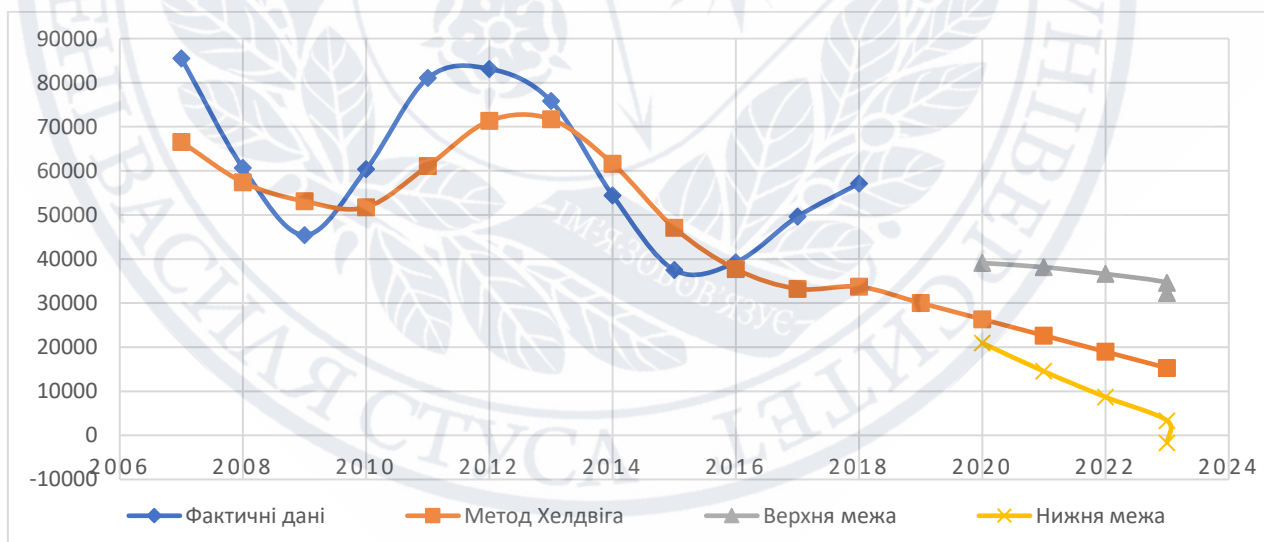

Рис. 3.7. Прогнозування показників імпорту за моделлю Хелдвіга 2019-2023 рр.

Отже, прогнозувавши показники експорту та імпорту за період 2019-2023 рр., за допомогою адаптивних моделей, можна сказати, що буде спостерігатися тенденція до зниження значень, що не скажеш про показник ВВП, який буде

мати тенденцію до стрімкого підвищення. За результатами дослідження можна зробити висновок, що для прогнозування показників найбільше підходить лінійна та параболічна модель Брауна, з найменшою помилкою апроксимації.

Проаналізовано модель виробничої функції Кобба-Дугласа, що описує залежність між валовим регіональним продуктом Вінницької області та витратами основного капіталу і праці на основі статистичних показників за 11 років. Для проведення самого дослідження використано логарифмовані показники (Табл. 3.2).

Табл. 3.2 - Статистичні дані для дослідження функції Коба-Дугласа за 2008-2018р.

Роки	ВРП		Основні фонди		Зайняте населення	
	Y, млн. грн.	Ln Y	K, млн. грн.	Ln K	L, млн. о.	Ln L
2008	20094	9,908	25671	10,153	0,726	-0,320
2009	20104	9,909	29304	10,285	0,694	-0,365
2010	23589	10,069	31096	10,345	0,694	-0,365
2011	29099	10,278	41899	10,643	0,699	-0,358
2012	33024	10,405	46188	10,740	0,701	-0,355
2013	36191	10,497	46668	10,751	0,705	-0,350
2014	43990	10,692	66750	11,109	0,662	-0,412
2015	59871	11,000	100103	11,514	0,675	-0,393
2016	74411	11,217	119265	11,689	0,659	-0,417
2017	92427	11,434	169434	12,040	0,641	-0,445
2018	111498	11,622	200214	12,207	0,653	-0,426

У практичному застосуванні функція має вигляд:

$$Y = a_0 K^{a_1} L^{a_2},$$

Де Y – ВРП,

K – основні фонди Вінницької області,

L – зайняте населення у Вінницькій області.

a_1, a_2, a_3 – параметри моделі.

Зроблено заміни: $Y_1 = \ln Y$, $X_1 = \ln K$; $X_2 = \ln L$; $a = \ln a_0$. В результаті отримано лінійну функцію: $Y_1 = a + a_1 X_1 + a_2 X_2$.

Після цього за допомогою інструментів регресійного аналізу програмного комплексу Excel було визначено кількісний вплив (варіацію) кожного з двох факторів на результуючий показник.

В результаті було отримано такі значення параметрів:

$$a = 1,16391, a_1 = 0,9092, a_2 = 1,47839.$$

Таким чином, лінійна функція для національної економіки набула такого вигляду: $Y_1 = 1,16391 + 0,9092X_1 + 1,47839X_2$.

Функція свідчить про те, що параметр, який характеризує кількісний вплив обсягу основних фондів на динаміку її економічного зростання, та параметр, який характеризує кількісний вплив кількості зайнятих у національному господарстві на динаміку її економічного зростання, становлять 0,9092 та 1,47839 відповідно. Це означає, що зміна основних фондів на 1 %, забезпечує приріст ВРП на 0,9 %, та збільшення кількості зайнятих на 1 % забезпечує приріст ВРП на 1,47 %. Іншими словами, є пряма залежність обсягу ВРП України від динаміки основних фондів та від кількості зайнятих у національному господарстві. Окрім цього, опираючись на нерівність, якщо $a_1 + a_2 > 1$, то для країни характерний екстенсивний тип економічного зростання, в нашому випадку $2,4 > 1$, тому можна дійти висновку, що у Вінницькій області у досліджуваній період спостерігається такий тип економічного зростання [15].

Невід'ємною частиною будь-якого дослідження є прогнозування майбутніх показників. Для дослідження використано один з найбільш ефективних методів прогнозування показників, а саме адаптивні моделі.

Щоб розрахувати майбутнє значення показника ВРП доцільним є вибір найбільш якісної моделі, опираючись на помилку апроксимації. Якщо $\varepsilon_{отн} < 15\%$, то модель відповідає критерію статистичної точності. Саме за результатами прогнозування за лінійною та параболічною моделлю Брауна і Хелдвіга $E > 15\%$, що не дозволяє точно надати нам прогнозні значення.

Для прогнозування показників зовнішньоекономічної діяльності більш детально розглянуто такі моделі: лінійну та параболічну Брауна та Хелвіга.

Даними для дослідження є показники експорту та імпорту Вінницької області за 2008-2019 рр.

За допомогою лінійної моделі Брауна було отримано прогнозні значення рівнів ряду (рис.3.8; 3.9). Графічне зображення прогнозування показників експорту та імпорту за моделлю буде мати такий вигляд:

Рис. 3.8 - Прогнозування показників експорту Вінницької області за лінійною моделлю Брауна 2020-2024 рр., побудовано автором за джерелом [9].

Рис. 3.9 - Прогнозування показників імпорту Вінницької області за лінійною моделлю Брауна 2020-2024 рр., побудовано автором за джерелом [9].

Після ідентифікації лінійної моделі Брауна перевірено статистичну точність моделі за допомогою відносної помилки апроксимації:

ξ отн. для експорту = 11,88 %

ξ отн. для імпорту = 11,58 %

За допомогою параболічної моделі Брауна було отримано такі прогнозні значення рівней ряду.

Прогнозні значення показників наведено на рисунку 3.10 та 3.11. Графічне зображення прогнозування експорту та імпорту Вінницької області за параболічною моделлю Брауна має такий вигляд:

Рис. 3.10 - Прогнозування показників експорту Вінницької області за параболічною моделлю Брауна 2020-2024 рр., побудовано автором за джерелом [9].

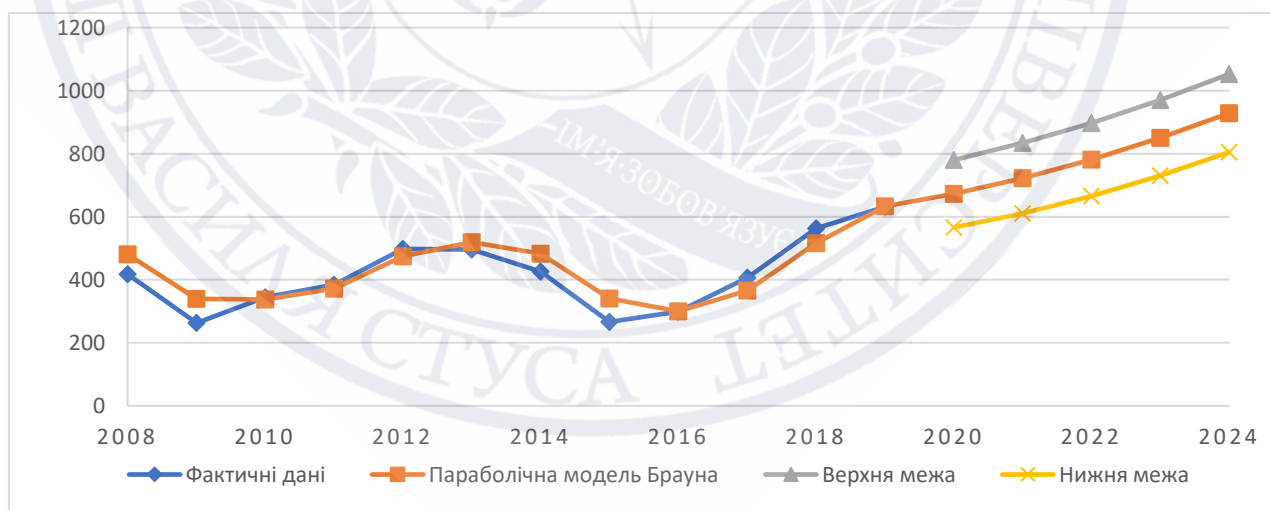

Рис. 3.11 - Прогнозування показників імпорту Вінницької області за параболічною моделлю Брауна 2020-2024 рр., побудовано автором за джерелом [9].

Після ідентифікації параболічної моделі Брауна перевірено точність моделі за допомогою помилки апроксимації:

ξ відн для експорту = 10,43%

ξ відн для імпорту = 9,87%

За допомогою методу гармонійних ваг або методу Хелвіга розраховано прогнозні значення показників експорту та імпорту України та перевірено точність за допомогою помилки апроксимації. Саме за результатами прогнозування за цією моделлю $E > 15\%$, що не дозволяє точно надати нам прогнозні значення.

Отже, прогнозувавши показники експорту та імпорту за період 2020-2024 рр., за допомогою адаптивних моделей, можна сказати, що буде спостерігатися тенденція до стрімкого підвищення показників. За результатами дослідження можна зробити висновок, що для прогнозування показників найбільше підходить лінійна та параболічна модель Брауна, з найменшою помилкою апроксимації.

3.2 Оцінка впливу зовнішньоекономічної діяльності країни на її економічне зростання

Зовнішня торгівля є важливим джерелом економічного зростання і розглядається як один з найважливіших елементів впливу на розвиток економіки. Тому важливою частиною магістерської роботи є виявлення ступеня залежності соціально-економічного розвитку від зовнішньоекономічної діяльності країни. Для дослідження проаналізовано показники ЗЕД та соціально-економічного розвитку регіонів України за 2019 р.

Для реалізації основного завдання магістерської роботи було створено систему факторів, поділивши на 2 групи показників, за такими ознаками:

- зовнішньоекономічна діяльності (експорт та імпорт товарів, експорт та імпорт послуг, експорт та імпорт товарів за кількістю найманих працівників) (Дод. А);
- соціально-економічний розвиток (ВРП, безробітне населення, зайняте населення, середня заробітна плата, міграційний приріст/скорочення, кількість домогосподарств) (Дод. В).

На наступному етапі роботи здійснено нормування та проведено інтегральну оцінку досліджуваних показників. Результатом є отримання індексів соціально-економічного розвитку та ЗЕД, що надає змогу виконати рейтингування областей за різними рівнями розвитку та визначити закономірності, що склалися в процесі аналізу. Результати дослідження відображено на рисунку 3.12.

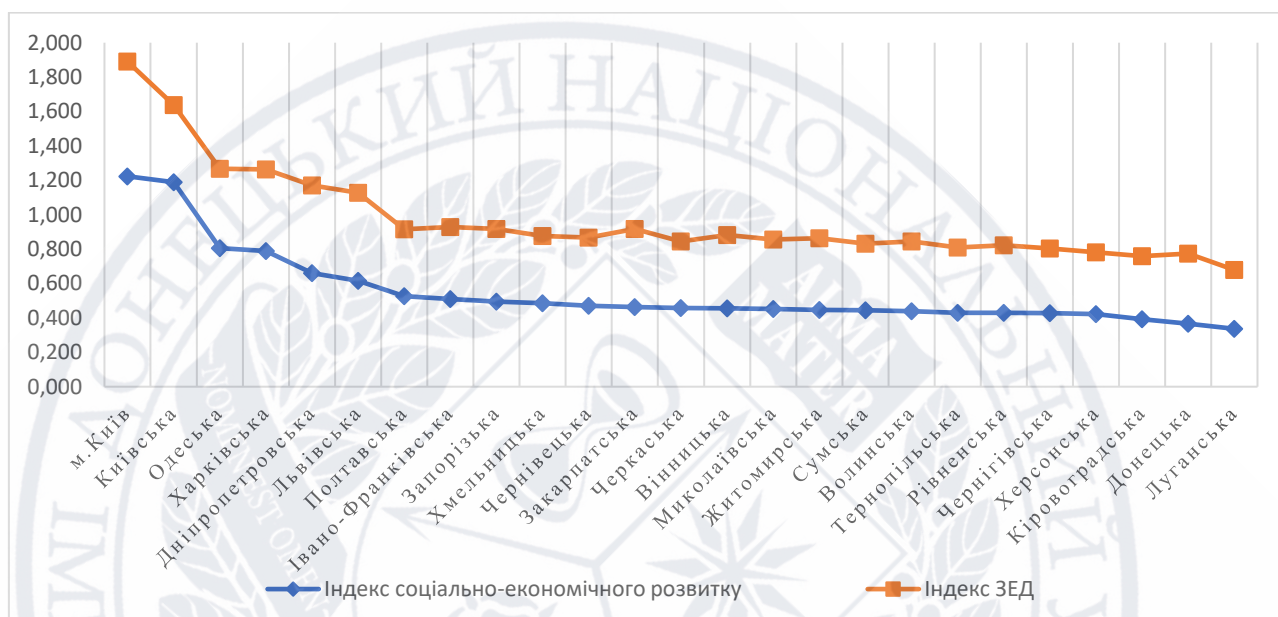

Рис. 3.12 Динаміка Індексів соціально-економічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності регіонів України за 2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

За результатами дослідження показників соціально-економічної діяльності варто виділити такі топ-5 областей з високим рівнем розвитку, а саме м. Київ, Київську, Одеську, Харківську та Дніпропетровську області. До регіонів з найнижчим рівнем розвитку входять такі області: Чернігівська, Херсонська, Кіровоградська, Донецька та Луганська.

До регіонів з найбільшими інтегральними показниками зовнішньоекономічної діяльності відноситься м. Київ, Львівська, Дніпропетровська, Харківська та Одеська області. Проте 5-ку регіонів з низьким рівнем очолює Тернопільська, Чернігівська, Кіровоградська, Херсонська та Луганська області. Результати рейтингування зображено у Дод. В.

Для оцінки впливу зовнішньоекономічної діяльності на її економічне зростання здійснено кореляційний аналіз, для того, щоб встановити факт існування зв'язку між моделями та оцінити ступені його прояву. З допомогою коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона виявлено високий рівень впливу, а саме $r = 0,78$, що свідчить про прямий зв'язок між ознаками. Тобто при збільшенні показників ЗЕД, підвищується соціально-економічний розвиток та відносно й рівень добробуту в країні.

Для всебічного аналізу соціально-економічних показників та зовнішньоекономічної діяльності досліджено регіональний розвиток областей за такими характеристиками:

- експорт товарів (X1);
- імпорт товарів (X2);
- експорт послуг (X3);
- імпорт послуг (X4);
- експорт товарів за кількістю найманих працівників (X5);
- імпорт товарів за кількістю найманих працівників (X6);
- Валовий Регіональний Продукт (X7);
- безробітне населення (X8);
- зайняте населення (X9);
- середня заробітна плата (X10);
- міграційний приріст/скорочення (X11);
- кількість домогосподарств (X12). Дані відображено у Дод. А, Б.

Для дослідження застосовано комплексну оцінку, яка ґрунтується на використанні прийому багатовимірної класифікації показників соціально-економічного розвитку у регіонах України за 2019 р., використавши один з методів кластерного аналізу – кластеризацію за методом К-середніх. Результати дослідження дають змогу розділити регіони України на 5 нечітких кластерів (груп). Результати дослідження зображено на рисунку 3.13.

До першого кластера потрапив лише м. Дніпропетровськ, який характеризується найвищими показниками соціально-економічного розвитку та

зовнішньої торгівлі. Тобто можна вважати, що у цьому місті наявні найкращі умови для комфортного та забезпеченого життя населення, проте експорт послуг досить на низькому рівні.

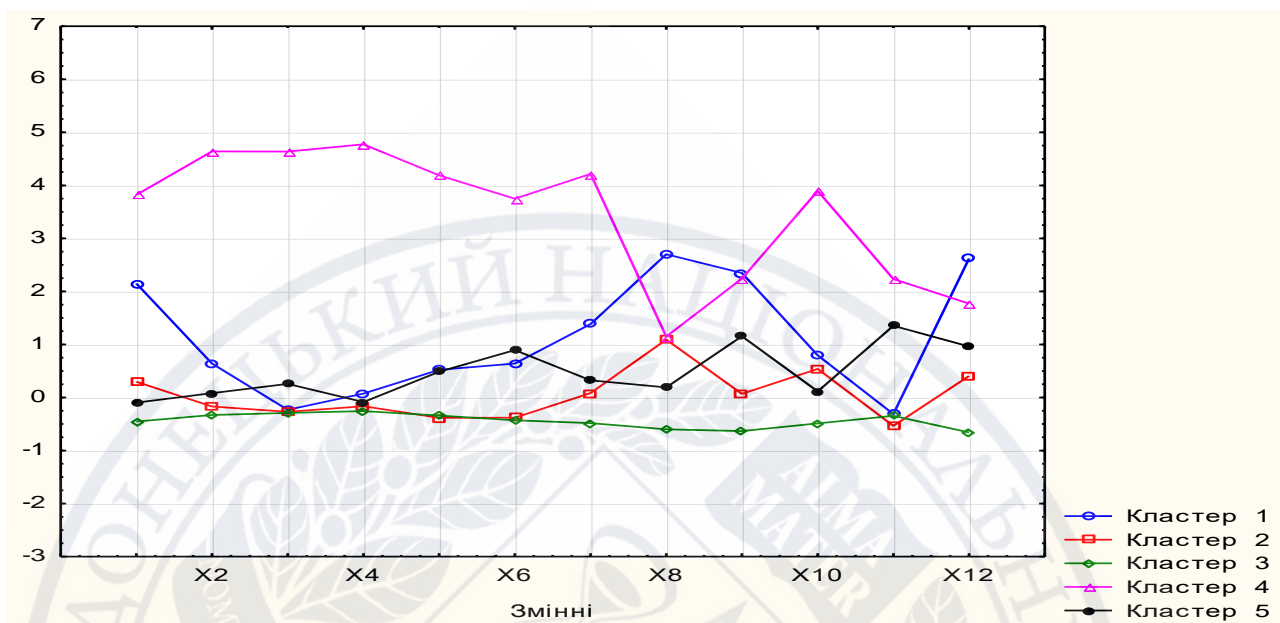

Рис. 3.13. Графік кластеризації регіонів України методом К-середніх за показниками соціально-економічного розвитку регіонів України у 2019 р., побудовано автором за джерелом [8].

До другого кластера увійшли 4 регіони: Вінницька, Донецька, Запорізька та Полтавська області, які характеризуються досить високими показниками середньої заробітної плати та кількості домогосподарств, однак одними з найбільших значень по кількості безробітного населення.

До третього кластера потрапили 15 регіонів: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Херсонська, Чернівецька та Чернігівська області. Основним недоліком кластеру є найнижче значення ВРП, зайнятості населення та кількості домогосподарств.

До четвертого кластера відноситься м. Київ, який характеризується найбільшими показниками експорту товарів і послуг та середньої заробітної плати. Проте регіон має й найбільший показник безробіття населення та високі значення імпорту товарів і послуг.

До п'ятого кластера увійшли 4 регіони: Київська, Львівська, Одеська та Харківська області, а основними характеристиками є низький рівень середньої заробітної плати та невелике значення безробітного населення.

Отже, отримані практичні результати застосування кластерного аналізу свідчать про ефективність використання методу К-середніх для дослідження показників соціально-економічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності.

3.3 Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання

Стан справ в економіці України залишається вкрай складним. Незважаючи на те, що на сучасному етапі відбуваються позитивні зміни як у зовнішньоекономічній діяльності, так і в національній економіці країни в цілому, існує достатня кількість проблем, які не просто заважають, а сповільнюють розвиток економіки протягом останніх років. Українська економіка змушена долати наслідки планово-розподільної системи господарювання, її структурні деформації, затратний механізм ціноутворення та неконкурентоспроможність [17].

В цілому серед основних тенденцій соціально-економічного розвитку України превалюють негативні явища і тенденції:

- щорічне збільшення від'ємного сальдо торговельного балансу;
- низький рівень високотехнологічного виробництва продукції та збільшення експортних потреб;
- відносна залежність ринку від країн-імпортерів;
- повільне зростання показника ВВП країни;
- спадна динаміка зайнятості населення;
- низький рівень матеріального добробуту населення.

Загальновідомим є факт, що всі країни імпортують товари, які не виробляють самостійно, а щоб заробити на них гроші, експортують продукцію власного виробництва. У високорозвинутих країнах експорт завжди перевищує

імпорт, що свідчить про самостійне виробництво більшості товарів, необхідних для забезпечення потреб населення. В Україні ж згідно дослідженням за останні роки, імпорт в більшості випадків переважає експорт, при цьому негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу за останні два роки збільшилось, що за світовою практикою вважається досить поганою тенденцією адже надмірний імпорт сприяє насиченню вітчизняного ринку імпортними товарами та ущемляє інтереси вітчизняних виробників.

Маючи «сировинний» потенціал, який можна використати для акумулювання ресурсів на переробку сировини всередині країни, для живлення інших сфер економіки та соціальної сфери, поки що розвиток української економіки відбувається за сценарієм скорочення високотехнологічних виробництв і орієнтації на випуск сировини для переробки закордоном. В сільському господарстві високими темпами розвивається рослинництво, яке приваблює інвесторів швидкою окупністю. При цьому високої рентабельності аграрії досягають завдяки дешевій робочій силі, сприятливим природним умовам, достатньо розвинутій транспортній інфраструктурі та механізмам державної підтримки, що були нещодавно впроваджені. Але нарощення експорту аграрної продукції й досі не забезпечує відповідного зростання валютних надходжень в Україну [18]. Руйнування тваринництва призводить до стрімкої деградації сільських територій через закриття великої кількості підприємств, що несе за собою зменшення зайнятості населення та відносно збільшення рівня безробіття.

Головним фактором, який зумовлює необхідність кардинального реформування вітчизняної економіки та підвищення її конкурентоспроможності, є вибір курсу на формування відкритої економіки та інтеграцію у світові економічні структури. Реалізації цього курсу заважають недосконалість форм і методів державного регулювання економічного розвитку, вади податкової системи, нестача інвестиційних ресурсів, слабка інноваційна активність, відсутність результатів, очікуваних від приватизації, практична відсутність результатів адміністративних реформ та інституціональних змін.

Серед перспектив розвитку в українській економіці, які вкрай важливі для покращення соціально-економічного стану, слід вважати:

- державне стимулювання експортно-орієнтованого виробництва та впливання в нього національного та іноземного капіталу,
- поліпшення якості товарів, які пропонуються світовому ринку.
- формування ефективного, конкурентноспроможного недержавного сектора економіки і прошарку приватних підприємств, що додатково дозволить підвищити зайнятість та знизити рівень безробіття населення,
- зародження національних ринків товарів, праці та капіталу з переважно ринковим ціноутворенням, здатних задовольняти платоспроможний попит;
- зменшення імпортного наповнення товарів, замінивши їх на вітчизняні аналоги,
- диверсифікацію та лібералізацію зовнішньоекономічних зв'язків, появу нових каналів торговельного та інвестиційного співробітництва.

Отже, на сьогодні вітчизняна економіка характеризується відсутністю вагомих здобутків у сфері зовнішньої торгівлі та економічного розвитку. Для покращення стану зовнішньоекономічної діяльності України необхідно впроваджувати політику, орієнтовану на збільшення обсягів товарного експорту шляхом впровадження інноваційних розробок для підвищення якості вітчизняної продукції, яка повинна відповідати світовим нормам та стандартам, що є необхідним для створення достатнього рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світових ринках. А також метою повинно бути зменшення обсягів імпортової продукції на українському ринку, принаймні тієї, яка має вітчизняні аналоги [10].

Отже, у третьому розділі магістерської роботи було здійснено моделювання показників зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання в Україні та Вінницькій області, а саме:

- провести моделювання показників ЗЕД та економічного зростання в Україні та Вінницькій області;

- оцінити вплив зовнішньоекономічної діяльності країни на її економічне зростання;

- дослідити проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання.

У підрозділі 3.1 було здійснено прогнозування показників експорту та імпорту за період 2019-2023 рр., за допомогою адаптивних моделей. Варто відзначити, що буде спостерігатися тенденція до зниження значень показників ЗЕД та стрімке підвищення ВВП. За результатами дослідження можна зробити висновок, що для прогнозування показників найбільше підходить лінійна та параболічна модель Брауна, з найменшою помилкою апроксимації.

У підрозділі 3.2 оцінено вплив зовнішньоекономічної діяльності на економічне зростання за допомогою кореляційного аналізу та виявлено прямий зв'язок між ознаками. Тобто при збільшенні показників ЗЕД, підвищується соціально-економічний розвиток та відносно й рівень добробуту в країні. Також у підрозділі здійснено рейтингування областей України за 2019 р. за комплексною оцінкою, яка включає аналіз ЗЕД та соціально-економічний розвиток регіонів та проведено кластеризацію областей за методом К-середніх та поділено регіони на 5 нечітких кластерів (груп).

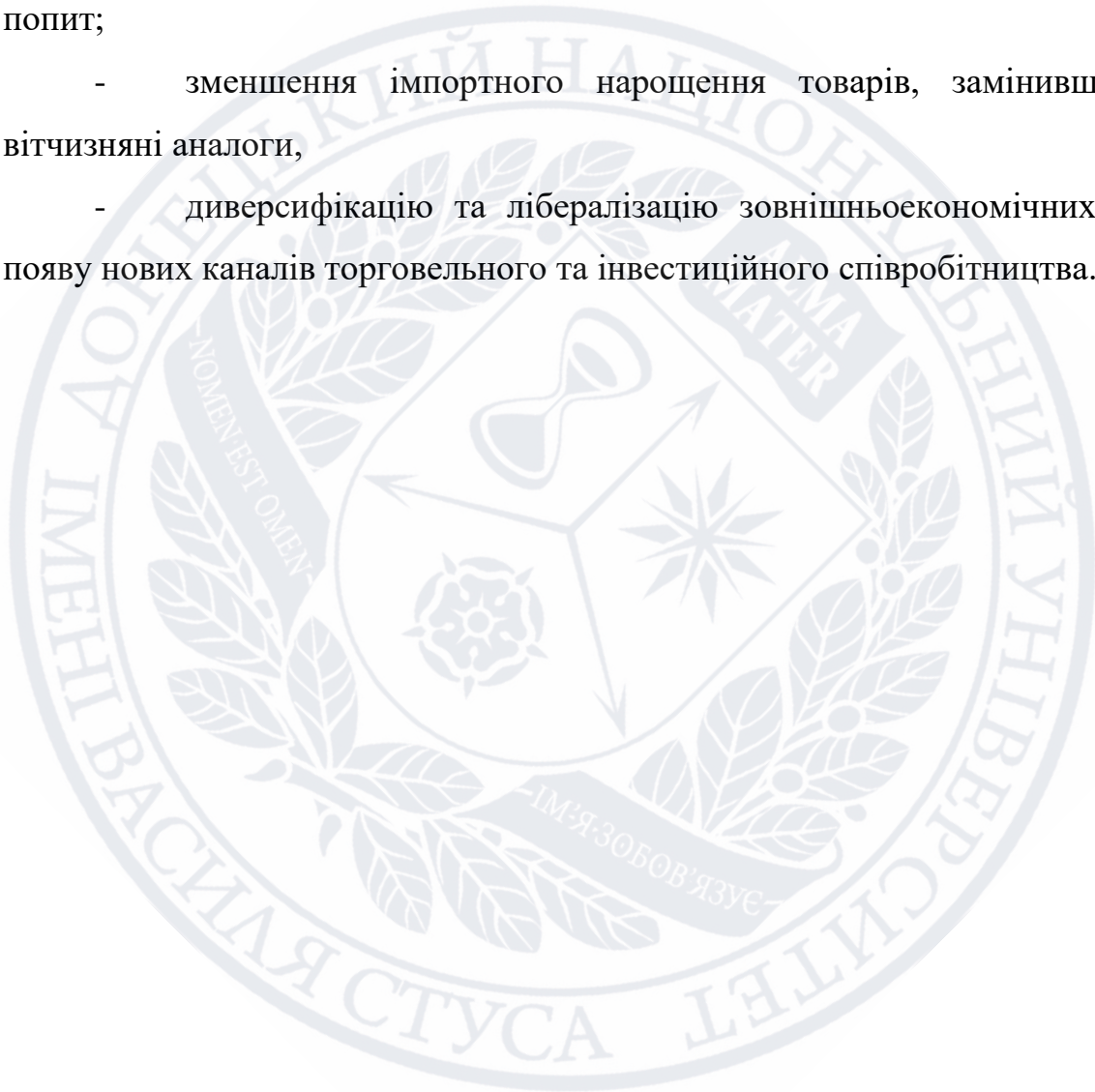
У підрозділі 3.3 досліджено проблеми розвитку економіки країни, серед яких варто виділити:

- щорічне збільшення від'ємного сальдо торговельного балансу;
- низький рівень високотехнологічного виробництва продукції та збільшення експортних потреб;
- відносна залежність ринку від країн-імпортерів;
- повільне зростання показника ВВП країни;
- спадна динаміка зайнятості населення;
- низький рівень матеріального добробуту населення.

Серед перспектив розвитку в українській економіці слід вважати:

- державне стимулювання експортно-орієнтованого виробництва та впливання в нього національного та іноземного капіталу,

- поліпшення якості товарів, які пропонуються світовому ринку.
- формування ефективного, конкурентноспроможного недержавного сектора економіки і прошарку приватних підприємців, що додатково дозволить підвищити зайнятість та знизити рівень безробіття населення,
- зародження національних ринків товарів, праці та капіталу з переважно ринковим ціноутворенням, здатних задовольняти платоспроможний попит;
- зменшення імпортного наروщення товарів, замінивши їх на вітчизняні аналоги,
- диверсифікацію та лібералізацію зовнішньоекономічних зв'язків, появу нових каналів торговельного та інвестиційного співробітництва.

ВИСНОВКИ:

Виконавши всі задані завдання даного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Згідно з Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: зовнішня торгівля – це специфічний сектор економіки окремої держави, суб'єктами якого сьогодні є підприємницькі структури, пов'язані з реалізацією товарів (послуг, ідей) на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку і є об'єктом національного державного регулювання і пов'язана з торговельним балансом країни.

2. Основними групами показників, за допомогою яких аналізують зовнішню торгівлю є: обсяг, інтенсивність, структура, динаміка та результативність. При дослідженні системи економічного зростання використовуються: якісні, абсолютні та відносні показники. В подальшому дослідженні за допомогою показників зовнішньоекономічної діяльності буде визначено вплив на економічне зростання економіки та прогнозування економічного розвитку цих показників.

3. Для дослідження показників зовнішньоекономічної діяльності та економічного зростання існує багато методів розрахунку, починаючи від теоретичних, закінчуючи статистичними та динамічними моделями. Варто вважати, що саме поглиблений аналіз показників можливий лише з використанням більш складних розрахунків, які будуть враховувати умови розвитку, фактори впливу та чинники, які мають безпосередній вплив на динаміку.

4. Проведені дослідження динаміки експорту та імпорту показали, що за аналізований період спостерігається негативна тенденція розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні, обсяги експорту країни підвищуються повільніше, ніж імпорту, тому сальдо торговельного балансу має від'ємне значення уже 4 роки поспіль. Товарна структура експорту характеризує країну як сільськогосподарську, з низьким рівнем виробництва високотехнологічної продукції, та щорічним підвищенням імпортних потреб.

Варто також відмітити важливу роль країн-імпортерів на українському ринку, від яких країна є відносно залежною.

5. Проаналізувавши соціально-економічний стан України, варто сказати, що показники ВВП та зайнятості щорічно підвищуюся, безробіття падають, а середньої заробітної плати стрімко зростають, однак економіка в Україні залишається на досить низькому рівні. Проведений аналіз функціонування національного ринку праці за останні роки дає підстави стверджувати про його неефективність, що є значною проблемою, подолання якої є стратегічно важливим завданням для країни.

6. Прогнозувавши показники експорту та імпорту за період 2019-2023 рр., за допомогою адаптивних моделей, можна сказати що буде спостерігатися тенденція до зниження значень, що не скажеш про показник ВВП, який буде мати тенденцію до стрімкого підвищення. Прогнозувавши показники експорту та імпорту у Вінницькій області за період 2020-2024 рр., за допомогою адаптивних моделей, можна сказати, що буде спостерігатися тенденція до підвищення значень.

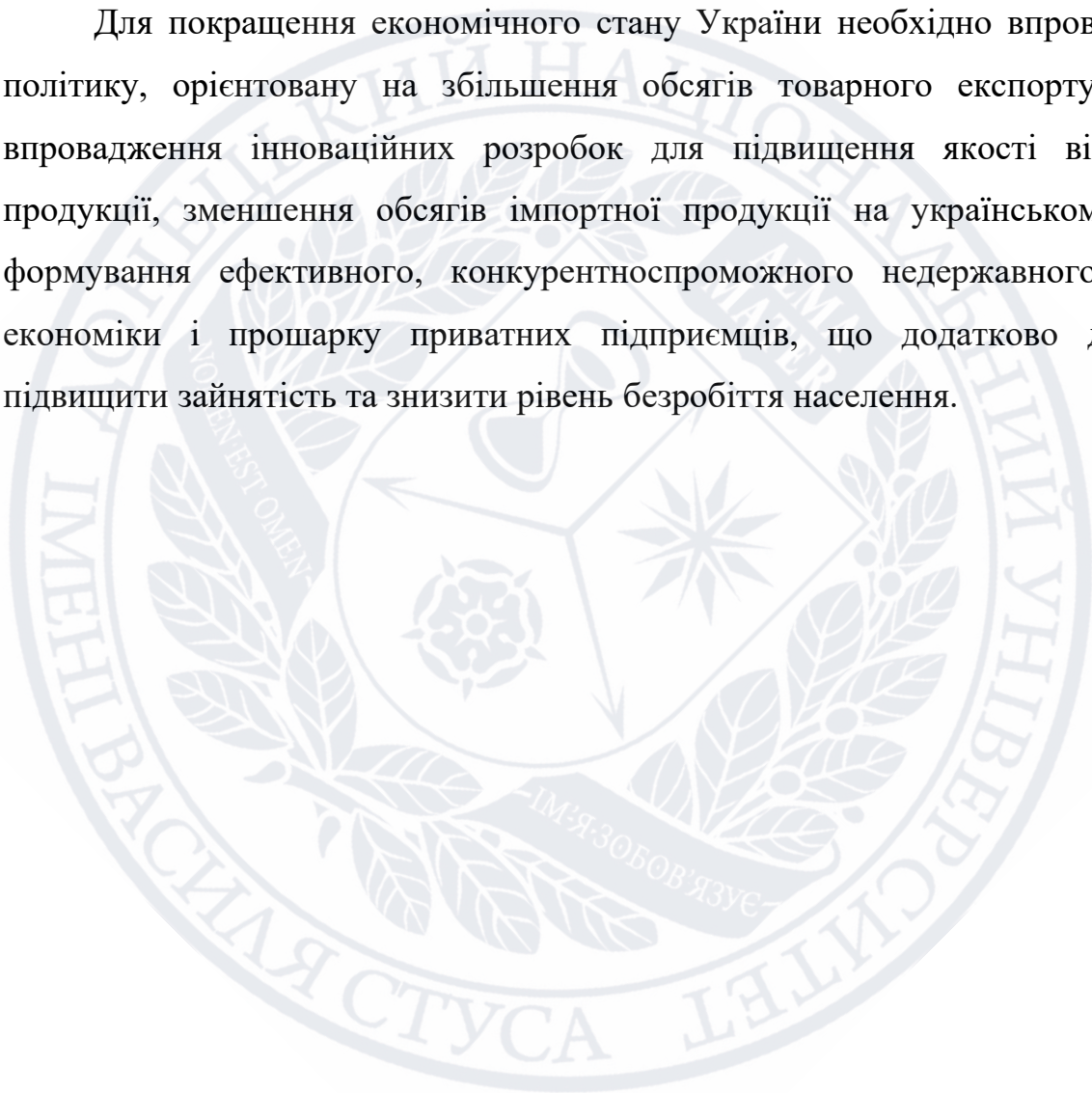
7. Існує високий вплив зовнішньоекономічної діяльності на економічне зростання, який виявлено за допомогою кореляційного аналізу. Тобто при збільшенні показників ЗЕД, підвищується соціально-економічний розвиток та відносно й рівень добробуту в країні. Також здійснено рейтингування областей України за 2019 р. за комплексною оцінкою, яка включає аналіз ЗЕД та соціально-економічний розвиток регіонів та проведено кластеризацію областей за методом К-середніх та поділено регіони на 5 нечітких кластерів (груп). Отримані практичні результати застосування кластерного аналізу свідчать про ефективність використання методу К-середніх для дослідження показників соціально-економічного розвитку.

8. До основних проблем розвитку ЗЕД та економічного зростання варто виділити:

- щорічне збільшення від'ємного сальдо торговельного балансу;

- низький рівень високотехнологічного виробництва продукції та збільшення експортних потреб;
- відносна залежність ринку від країн-імпортерів;
- повільне зростання показника ВВП країни;
- спадна динаміка зайнятості населення;
- низький рівень матеріального добробуту населення.

Для покращення економічного стану України необхідно впроваджувати політику, орієнтовану на збільшення обсягів товарного експорту шляхом впровадження інноваційних розробок для підвищення якості вітчизняної продукції, зменшення обсягів імпортої продукції на українському ринку, формування ефективного, конкурентноспроможного недержавного сектора економіки і прошарку приватних підприємців, що додатково дозволить підвищити зайнятість та знизити рівень безробіття населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

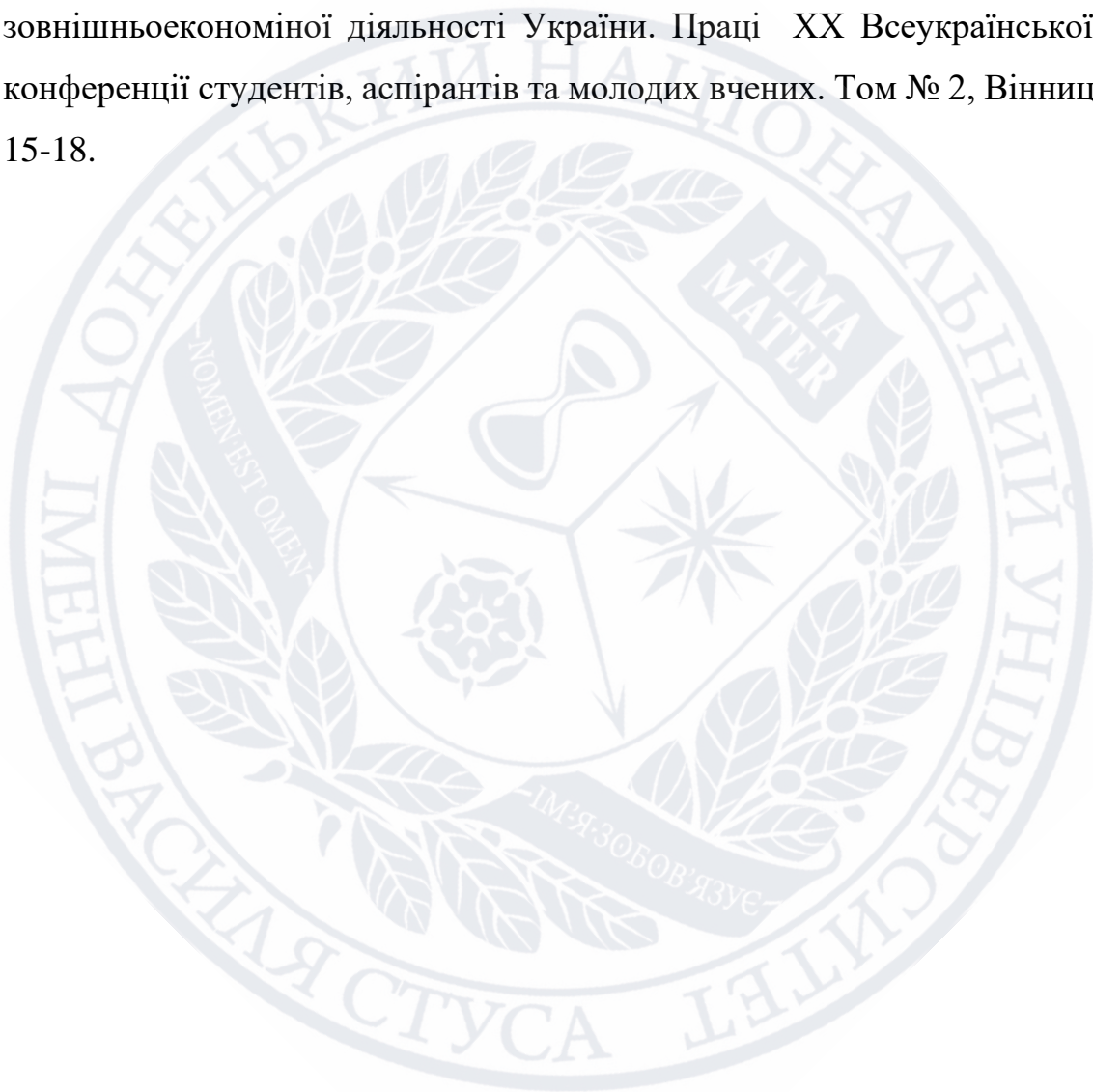
1. Закон України від 16 квітня 1991 року №959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» / Державна фіскальна служба України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/normativno-pravovi-akti/66288.html>
2. Роль зовнішньої торгівлі в економічному розвитку. Посібник Бібліотека економіста // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://library.if.ua/book/65/4891>
3. Реферат «Економічна сутність вивчення аналізу статистики зовнішньої торгівлі» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://works.doklad.ru/view/hVBIInvdNNz4.html>
4. Економічне зростання та його показники. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://buklib.net/books/33907/>
5. Роль зовнішньої торгівлі в економічному розвитку. Посібник Бібліотека економіста // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://library.if.ua/book/65/4891.html>
6. Економічне зростання та його показники. Фактори економічного зростання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://buklib.net/books/33907/>
7. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібник / А.М. Вічевич, О.В. Максимець. – Львів : Афіша, 2014.
8. Державна служба статистики України // Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Головне управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua/>
10. Рахман М. С. Характеристика та аналіз сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України / М. С.Рахман // Ефективна економіка. – 2018.
11. Андронік О.Л., Оцінка основних показників соціально-економічного розвитку України // Економіка і організація управління.

12. Федунчик Л.Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення /Л.Г. Федунчик // Ринок праці та зайнятість населення. – 2016. – № 2. – С. 31
13. Кваша О.С. Ринок праці в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку, 2018.
14. Минфин. Средняя зарплата по Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/average/2011>
15. Черкашина Т. С. Виробнича функція Кобба-Дугласа як інструмент політики економічного зростання України в умовах ринкових реформ // Випуск # 20 / 2019.
16. Шамилева Л.Л. Методические рекомендации для выполнения лабораторных работ по дисциплине «Статистическое моделирование и прогнозирование» / Л.Л. Шамилева, А.Ю. Дейна. – Винница: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017.
17. Сучасні проблеми економічного розвитку країни [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://buklib.net/books/22538/>
18. Алавердян Л. М., Сучасні реалії та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу, 2019 р.
19. Волошко А. А. Роль внешней торговли в экономике России, 2017 г.
20. Трусевич І. П. Роль внешней торговли в современных условиях и ее влияние на развитие национальной экономики страны, 2014 г.
21. Міжнародна торгівля та її форми. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pravo.studio/ekonomicheskaya-teoriya/175-mejdunarodnaya-torgovlya-51438.html>
22. Паначев А.А. Оценка внешнеэкономической деятельности промышленного предприятия в условиях финансового кризиса. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/50419/1/m_th_a.a.panachev%20_2017.pdf
23. Шкурупій О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства / О. В. Шкурупій // Центр учбової літератури, 2017 р.

24. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності /О. П. Гребельник// Податкова і митна справа в Україні, 2019 р.

25. Донюк О. А., Буркіна Н. В.. Аналіз показників зовнішньоекономічної діяльності України. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Том 1 № 12 2020. С. 211-215.

26. Донюк О. А., Буркіна Н. В. Візуалізація показників зовнішньоекономічної діяльності України. Праці XX Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Том № 2, Вінниця 2020. С. 15-18.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Групування показників зовнішньоекономічної діяльності регіонів

України у 2019 р.

Регіони	Експорт товарів, у млн. долл	Імпорт товарів, у млн. долл	Експорт послуг, у млн. долл	Імпорт послуг, у млн. долл	Експорт товарів за кількістю найманих працівників, од.	Імпорт товарів за кількістю найманих працівників, од.
Вінницька	1455,3	631,6	127,5	29,3	781	6232
Волинська	694,0	1455,9	107,2	37,7	696	5838
Дніпропетровська	7907,2	5522,2	143,3	244,4	1351	8364
Донецька	4631,6	2224,4	91,3	148,5	346	2412
Житомирська	719,0	568,6	82,5	22,9	1321	3338
Закарпатська	1490,0	1471,2	313,3	31,9	1416	6094
Запорізька	3080,6	1529,8	192,3	32,5	723	3343
Івано-Франківська	911,4	831,8	69,9	26,4	860	6065
Київська	1948,4	4112,3	341,8	159,4	1195	8665
Кіровоградська	707,0	250,1	29,8	15,0	353	1611
Луганська	152,9	253,0	29,4	35,0	80	827
Львівська	2202,1	3087,7	584,8	77,3	1445	12581
Миколаївська	2152,5	988,5	483,1	29,9	358	2274
Одеська	1384,1	1881,1	801,2	249,4	1044	8480
Полтавська	2102,4	1360,2	52,1	127,1	461	3157
Рівненська	440,2	382,6	54,5	17,9	638	4112
Сумська	883,4	656,5	33,0	28,4	567	3545
Тернопільська	434,3	450,1	99,5	9,5	349	3581
Харківська	1415,1	1745,8	377,0	61,6	1594	8265
Херсонська	268,1	407,1	34,9	11,5	313	1746
Хмельницька	642,3	564,0	24,1	26,0	524	4370
Черкаська	863,5	477,4	38,6	20,0	543	3243
Чернівецька	213,8	208,6	45,6	4,4	627	4775
Чернігівська	807,3	419,4	29,4	30,4	552	2078
м.Київ	12491,4	25690,3	3940,2	3383,1	4484	22298

ДОДАТОК Б

Групування показників соціально-економічного розвитку регіонів

України у 2019 р.

Регіони	ВРП, тис. долл.	Безробітне населення, тис. о.	Зайняте населення, тис. о.	Середня заробітня плата, долл.	Міграційний приріст/ скорочення, тис. о.	Кількість домогосподарств, тис.
Вінницька	4099191	68,7	660,7	360	-2724	625
Волинська	2222353	45,2	380,0	336	-997	335
Дніпропетровська	13583382	118,7	1413,7	417	-1426	1358
Донецька	7068235	117,5	747,2	454	-7680	914
Житомирська	2834926	55,5	521,2	331	-1667	483
Закарпатська	1928125	50,9	508,9	357	-500	354
Запорізька	5407206	77,5	741,6	406	-2155	704
Івано- Франківська	2883934	44,6	575,1	342	268	449
Київська	7285294	48,4	771,4	426	27343	668
Кіровоградська	2368971	47,3	384,5	324	-3345	412
Луганська	1294338	48,3	303,7	338	-4940	345
Львівська	6516287	75,1	1075,2	359	1099	821
Миколаївська	2938088	51,1	499,6	387	-2113	439
Одеська	6369154	64,1	1020,1	358	9075	887
Полтавська	6402463	70,2	591,2	382	411	587
Рівненська	2089779	44,0	486,0	348	-2474	375
Сумська	2517978	41,2	490,9	333	-2250	439
Тернопільська	1806360	46,3	417,7	321	-326	162
Харківська	8577978	67,2	1263,9	352	5436	1109
Херсонська	2027978	48,5	455,3	317	-2074	399
Хмельницька	2781103	45,8	528,8	336	-543	472
Черкаська	3430699	48,3	531,8	343	-2132	512
Чернівецька	1246434	29,3	394,1	313	47	307
Чернігівська	2596471	49,3	435,8	318	-1996	430
м.Київ	30627537	84,7	1379,9	611	17175	1108

ДОДАТОК В

Рейтингування показників соціально-економічного розвитку та
зовнішньоекономічної діяльності регіонів України у 2019 р.

Регіон	Місце у рейтингу		Індекс		Коеф. Кореляції Пірсона
	Соц.-екон. розвитку	Зовнішньо- економічної діяльності	Соц.-екон. розвитку	Зовнішньо- економічної діяльності	
м.Київ	1	1	1,223	0,667	0,779
Київська	2	7	1,190	0,448	
Одеська	3	5	0,805	0,463	
Харківська	4	4	0,788	0,475	
Дніпропетровська	5	3	0,661	0,510	
Львівська	6	2	0,616	0,511	
Полтавська	7	18	0,526	0,389	
Івано-Франківська	8	10	0,510	0,419	
Запорізька	9	9	0,494	0,423	
Хмельницька	10	17	0,486	0,390	
Чернівецька	11	15	0,470	0,396	
Закарпатська	12	6	0,464	0,454	
Черкаська	13	20	0,458	0,387	
Вінницька	14	8	0,455	0,428	
Миколаївська	15	14	0,451	0,405	
Житомирська	16	11	0,447	0,416	
Сумська	17	19	0,444	0,388	
Волинська	18	13	0,439	0,405	
Тернопільська	19	21	0,429	0,380	
Рівненська	20	16	0,429	0,393	
Чернігівська	21	22	0,427	0,377	
Херсонська	22	24	0,422	0,360	
Кіровоградська	23	23	0,393	0,367	
Донецька	24	12	0,366	0,408	
Луганська	25	25	0,337	0,342	